

De Reformatie

WEEKBLAD TOT ONTWIKKELING VAN HET GEREFORMEERDE LEVEN

In dit nummer:**KERKELIJK LEVEN 413**

J. Westert

Losmaking, hoe maak je er
een eind aan?**MEDITATIEF 417**

R.J. Vreugdenhil

Hebben, houden of loslaten

WANDELEN MET GOD 418

O.W. Bouwsma

Voorbijgaan

HOOG GENOTEERD 420

H. Veldman

Herman Bavinck over de kerk

ACHTERGRONDEN 422

J.M. Burger

Die mij heeft liefgehad

MAN, VROUW EN KERK 424

E.A. de Boer

Wijsheid van vrouwen

**OPVOEDING
EN ONDERWIJS 428**

J.J.D. Baas

Samen leven

SAMENLEVING 432

G. Glas

Pas op de plaats voor
kierkegaard

en verder...

LIED VAN DE WEEK

Meegelezen

Persbericht

KERKELIJK LEVEN / J. Westert

LOSMAKING, HOE MAAK JE ER EEN EIND AAN?

Misschien dat u de titel boven dit artikel niet zo opbeurend vindt. Wel, dat is losmaking ook niet. We moeten er vanaf dat te veel naar dit middel wordt, of moet worden, gegrepen. De titel slaaf ook op de vraag of een deputaatschap losmaking (formeel deputaten ad artikel 74 KO) zin heeft en moet blijven? En überhaupt, hoe zorg ik met een artikel rond dit deputatenrapport es voor, dat hef ambt van onze evangelieverkondigers, er één blijft waar ook een nieuwe generatie graag voor gaaf? Daarom sluit ik in ieder geval af met vijf redenen van een dominee die mij pas vertelde, waarom hij al jarenlang met overtuiging predikant was. Goede vaktrots dus. En passant wil ik alle predikanten en kerkenraden graag hef boek Biografie van de dominee als verplichte literatuur meegeven.

Op de synodetafel ligt het rapport van het deputaatschap ad art. 14 KO, in de wandelgangen 'deputaten losmaking'. Als deputaat en als professional bij het GMV heb ik de afgelopen jaren teveel met deze en aanverwante problematiek te maken gekregen. Het is geen thema om vrolijk van te worden. Gelukkig

mag een christenmens geloven, dat God Zijn gemeente bouwt door troubles en menselijk onvermogen heen.

Deputaatschap losmaking

Eerst iets over het Deputaatschap losmaking. Het deputaat-

schap is ingesteld door de synode van Leusden. Het deputaatschap moet adviseren over de richtlijnen die door Leusden zijn opgesteld. Ze heeft te toetsen of deze regels goed kunnen functioneren en meer specifiek dient er te worden gekeken naar de financiële regelingen, die rond losmaking getroffen mochten worden. Dat is een tamelijk smalle opdracht gebleken. Bovendien een opdracht aan de achterkant van een problematiek. Nadenken over de besluiten en begeleidingsregels van Leusden deed het deputaatschap vaststellen, dat met enkele aanpassingen deze regels als zodanig wel regulerend, maar niet genezend wer-

ken. Dat kan ook nauwelijks. De regels zijn gericht op een goede procedure in het geval er een besluit tot losmaking moet worden genomen. Met name het punt van de begeleiding en opvang van de los te maken predikant verdient professionelere aandacht dan vanuit een klassicale begeleidingscommissie gegeven kan worden. Ook rond de financiële regeling, die helaas in de praktijk niet best is ontwikkeld, zijn nadere adviezen te geven. Maar een dergelijke regeling vergt vnoial een betere inbedding binnen het kerkverband (bijvoorbeeld via de Vereniging Samenwerk Emiritering?). Een specifieke regeling voor wachtgeld alleen op grond van artikel 14 KO losmaking is eigenlijk te beperkt, maar dient breder benaderd te zijn, waarbij ook de situaties rond de artikelen 15 (onthefing) en 79 (overgang andere staat) aandacht vragen. Nu moet voor elke situatie een regeling worden afgesproken. Bovendien speelt de draagkracht van de gemeente daarin een rol. De spanning van de lokale situatie rond losmaking vergroot belangentegenstellingen en maakt het soms ook onmogelijk op een zekere afstand in redelijkheid en billijkheid dit soort vraagstukken op te lossen. Dat betekent, dat aan het eind van een vaak toch al bitter proces ook de afwikkeling nog eens voor nieuwe geschilpunten zorgt. Een meer algemene regeling en fonds waar het kerkverband zich verantwoordelijk voor weet, zou op dat punt winst zijn. Maar ook dat vergt een bredere aanpak dan waar een Deputaatschap losmaking zich verantwoordelijk voor weet. Want gelijk geldt weer: 'elk voordeel heb een nadeel'. Een brede wachtgeldcging nodigt ook uit tot calculerend gedrag. Er ontstaat een mogelijkheid om consequenties van losmaking af te wentelen op

een algemene voorziening. Om dat te voorkomen zijn er weer goede criteria en toetsingsinstanties nodig. Het deputaatschap heeft om die reden een aantal uitgangspunten voor een lokale financiële regeling neergelegd, waaraan een soort proeve voor een algemenere regeling is toegevoegd om zo nog eens aandacht te vragen voor de wenselijkheid van een dergelijke voorziening.

Rechtsgang

Een ander punt in geding blijft de rechtsgang binnen de kerken, die met hoor en wederhoor en een adequate beroepsmogelijkheid meer aandacht, snelheid en deskundigheid vraagt. Gemeenten en predikanten kunnen elkaar met procedures via classes en particuliere ressorten 'te lang gevangen houden' in een geschil. Dat werkt naar elkaar en naar die kerkverbandelijke organen onvoorstelbaar belastend. Het verdient aanbeveling, dat binnen het kerkverband over zulke kerkrechtelijke vraagstukken ook in het licht van de problematiek rond artikel 14 intensief wordt nagedacht. Het Deputaatschap losmaking heeft zich ook verdiept in het beroepbaar stellen na losmaking en over het houden van preekbevoegdheden. Op deze aspecten kom ik nog graag eens apart terug. Ik besef dat met de hiervoor genoemde gedachten, de problematiek van losmaking, en in het verlengde daarvan ook onthefing en soms vervroegd emeritaat, niet wordt opgelost. Meer regels rond losmaking, betekenen eigenlijk alleen maar verfijning en uitbreiding van de richtlijnen van Leusden. Uiteindelijk is dat vooral werken aan de achterkant van een moeilijke problematiek, die we juist zo graag willen voorkomen. Daarom moet er geen deputaatschap ad artikel 14 blij-

KERNREDACTIE:
DRS. G. J. VAN MIDDELKOOP,
PROF. DR. B. KAMPHUIS

OVERIGE REDACTIELEDEN
DR. E. A. DE BOER.

DRS. A. L. Th. O. E. BRUIJNE,
DRS. I. D. HAARSMA, DRS. P. HOUTMAN,
DRS. B. LUITEN, DRS. K. DE VRIES,
J. WESTERT

MEDEWERKERS

J. J. D. BAAS, DRC E. BRINK,
J. M. DE JONG,
DRS. C. HOKSBERGEN,
DRS. A. S. VAN DER LUGT,
DR. J. SMELIK, DRS. H. VELDMAN

REDACTIE-ASSISTENT

H. PRINS, Meutenheldlaan 159, 7602 XK Almelo,
tel. 0546-870843 E-mail: reformatie@wxs.nl

Alle stukken bestemd voor de Redactie aan:
De Reformatie, Postbus 24, 8260 AA Kampen

UITGEVER

Print Media bv, Bedum, Technische Realisatie
Scholma Druk bv, Bedum

ADMINISTRATIE EN ADVERTENTIES:

Scholma Druk, postbus 7 9780 AA Bedum,
Telefoon 050 - 3013636 Fax 050 - 3012732
(o.v.v. Reformatie)
E-mail: reformatie@scholma.nl
Aanlevering advertenties in overleg
ING Bank 66 30 92 620

ABONNEMENT:

€ 47,- per jaar Studenten € 35,- per jaar (binnenland)
€ 92,50,- per jaar (buitenland)
Opzegging dient 1 maand voor het verstrijken
van het lopende jaar te geschieden

Losse nummers € 1,20 (incl. Porto)

De Reformatie is op cassette verkrijgbaar
bij de Stichting Bralectah
Tel. (0521) 515946

ADVERTENTIES

Prijs: € 0,45 per mm Contracttarief op aanvraag

Zonder schriftelijke toestemming van de uitgever is het niet toegestaan artikelen uit dit blad over te nemen

ISSN 0165-5191

ven, dat op een te smal terrein bezig is. Een opdracht moet zijn ingebed in een bredere benadering van het kerkelijk personeelsbeleid en de rechtstoestand van de predikant en zijn gemeente. Het belangrijkste voorstel aan de synode te Zuidhorn is derhalve: hef het Deputaatschap losmaking op en stel een nieuw **deputaatschap** iii, dat zich met de volle breedte van het personeelsbeleid en de ontwikkeling van het ambt kan bezighouden. Die **wens** valt ook te beluisteren bij de Deputaten werkbegeleiding en is naar mijn mening een zeer serieus te overwegen voorstel. Een bedrijf met 250 personeelsleden kan **zich** in deze tijd absoluut niet permitteren om personeelsbeleid te voeren op de achterkant van een sigarendoos. Dat **vergt** een geprofessionaliseerde aanpak. **Mag** van een kerkverband, dat zich verantwoordelijk weet voor eenzelfde aantal predikanten en dat bovendien, volkomen terecht, geweldig veel investeert in de opleiding van predikanten minder worden verwacht?

Dominee en huisarts

Ik raak er steeds meer van overtuigd, dat er over de volle breedte diepgaand aandacht aan de ontwikkeling van het predikantsambt moet worden geschonken. Dat geldt, zoals gezegd in de faciliterende zin (personeelsbeleid) als inhoudelijk (in welke richting ontwikkelt het ambt zich). Moeten predikanten altijd schapen met vijf poten zijn, of kunnen zij zich ook specialiseren en moeten er nieuwe vormen van samenwerking worden ontwikkeld tussen predikanten, die elkaar aanvullen, **maar** wel meer over de eigen gemeentegrenzen heen gaan werken? Het is goed om de dominee met de huisarts te vergelijken. Dat is een beroep, dat een soortgelijke ontwikke-

ling doormaakt. De beroepsgroep was de afgelopen jaren volop in het nieuws en stond bepaald niet goed meer op de kaart. De dokter was bezig een eenzame fietser te worden met alleen maar tegenwind! Ik heb de indruk, dat mede door eigen beroepsorganisatie deze beroepsgroep zich bezig is te herpakken. Als patiënt moet je er aan wennen. Eigenlijk vind je het gedoe met centrale huisartsenposten en dergelijke maar lastig en een malle frats, maar als ik er wat meer op afstand naar probeer te kijken, begrijp ik de noodzaak van die ontwikkeling beter. De druk op de persoon is zodanig toegenomen, dat er iets moet gebeuren om dat op te vangen. Zowel de huisarts als de dominee merken dat in een geïndividualiseerde samenleving de geschiktheid voor het werk steeds meer bepaald wordt door relaties op individueel niveau. Misschien kunnen we er wel veel van leren, als we de beroepsontwikkeling van de dominee en de huisarts nog eens goed zouden vergelijken. Het zou een aardig scriptieonderwerp zijn. Zo gek is deze vergelijking bovendien niet. In veel dorpen werden de dominee en de dokter vroeger ook al in een adem genoemd.

Geen alleskunner

In deze benadering van het predikantsambt vond ik recent veel steun in de *Biografie van de dominee*, geschreven door Gerben Heitink, hoogleraar praktische theologie aan de VU. Hij beschrijft bijna in romanvorm de ontwikkeling van het ambt vanaf Calvijn tot heden, vooral binnen de SOW-kerken. Maar de problematiek is zo herkenbaar en de doorkijkjes zijn soms zo gezondmakend relaterend, dat ik die studie graag als verplichte literatuur aan alle dominees aanbeveel. In het laatste hoofdstuk

stelt Heitink de intrigerende vraag naar de toekomst van een overbodig beroep. Deze vraag naar het perspectief wordt door Heitink zelf gelukkig met perspectief voor het ambt beantwoord. "Maar hoe belangrijk ook, we komen er niet met kerkelijk personeelsbeleid en coaching alleen", zo luidt één van zijn conclusies. Ik citeer Heitink (pagina 270), als hij de situatie in de SQW-kerken beoordeelt: "Verder staat een legertje functionarissen klaar om op afroep ondersteuning te bieden. Desondanks lijkt heel dit aanbod meer nieuwe vraag op te roepen dan de klachten te doen afnemen. En in de voortgezette pastorale vorming heeft liet evenmin gezeten. Er is een aanbod van postacademisch onderwijs, klinische pastorale vorming, supervisie, communicatietraining, cursussen management en de periodieke oase van het studieverlof. Desondanks is het aanbod niet toereikend." Hij ontkent daarmee niet de zin van deze voorzieningen, maar relativeert wel enigszins deze oplossingsrichting. Er is dus een diepgaander bezinning op de ontwikkeling van het ambt nodig. Eén niet alleen door predikanten voor predikanten, maar ook van gemeenteleden en kerkenraden, die in die geïndividualiseerde samenleving teveel van de predikant verwachten. We blijven ons teveel blind staren op één bepaald beeld van de dominee: de doe-het-al-ver, de solist, de generalist, de alleskunner. Door alleen te stutten in de sfeer van personeelsbeleid blijven we te eenzijdig bezig in de bezinning op het ambt. Zo bevestigen we eigenlijk een problematisch en toberig imago van de dominee, die nooit klaar is, altijd druk is, overspannen raakt, disfunctioneert, zich onderschat voelt. Van dat imago moet het ambt af. De functie is er te vitaal voor, het werk te prachtig. "Let op de

leliën des velds hoe zij groeien!" zegt Heitink. En hij stelt voor meer aandacht een andere organisatie van het predikantschap als het gaat om specialisatie, differentiatie, teamwork en loopbaanontwikkeling. Het doordenken van de consequenties betekent nogal het een en ander, zoals het soms doorbreken van de territoriale grenzen van de lokale gemeente. Dat zijn vragen die weerstand zullen oproepen bij gemeenten, maar ook bij de dominee zelf, want het grijpt wel in werkwijzen en methoden. Het vraagt meer aandacht voor collegiaal teamwork en het kwetsbaar opstellen ten aanzien van eigen sterke en zwakke punten. Daarvoor is een veilige omgeving een absolute voorwaarde. Is dat niet een aspect in de bezinning waar ook kerkenraden veel meer aandacht aan moeten schenken? Ligt de toekomst van het ambt niet in door de kerken geaccepteerde gematigde specialisatie van de predikant (de gemeente-predikant die zich toelegt op een zekere specialisatie). De dominee krijgt frisse lucht als we het overcomplexe en oeverloze van zijn ambt afnemen. Met het voorgaande is niet het laatste woord over de dominee en zijn ambt gesproken. Daar acht ik mij ook te weinig bekwaam toe. Het is bedoeld als een aanzet tot een positief kritische herbezinning op de ontwikkeling van het ambt. Die bezinning is niet primair een exclusieve bezigheid van dominees onder elkaar, maar minstens zozeer van de kerkenraden en kerkleden. Het is goed om ook daar de soms oeverloze verwachtingen goed in kaart te brengen en kritisch te toetsen. God geeft zijn dienstknechten geen 'overcomplexe opdracht'. Als God dat niet verlangt, waarom zouden kerkenraden en gemeenten het dan wel doen?

Wat een tobberig artikel, terwijl er gelukkig vele dominees zijn, die hun ambt met genoegen vervullen. Waarom vind je dat ambt nog steeds zo mooi, vroeg ik pas aan één van hen. Geef me eens vijf redenen. Hier volgen ze. Ik vind het een mooie en perspectiefvolle afsluiting. Het ambt van de evangelieverkondiger verdient die ook.

- Ik kom in allerlei mensenlevens zoveel tegen van God, van zijn hulp en trouw. Hij is mij altijd voor geweest. In moeite en rouw, waar ik ook kom. En tijdens een gesprek gebeuren er vaak dingen die ik niet had kunnen voorbereiden. De Here doet het, in zijn dienst maak ik dat mee. Op die manier kan ik gezeur of onbillijke kritiek in zijn hand leggen. Het geeft mij kracht om de dingen eenvoudig te zeggen zoals ze zijn, ook al maak ik daar niet altijd vrienden mee.
- Als ik mij verdiep in Gods Woord word ik vaak meegenomen door de geweldige diepgang er in, de kracht die er in ligt en de liefde. Het is mij een groot voorrecht daarvoor zoveel ruimte hebben.
- Er is in Christus altijd zoveel om te geven, heel zijn in alle facetten wil Hij met ons delen. Ik mag dat zeggen en laten zien. Ik merk hoe mensen daardoor een wijdere horizon krijgen. Preken is iets heel moois om te doen, het heeft iets bevrijdend. Ik kom daardoor ook zelf altijd weer in de ruimte van de verlossing, de band met God en de verwachting daarin.
- Er is veel verbondenheid in geloof. Als predikant kom ik dat tegen in het groot en in het klein. Het raakt mij zelf

ook, ik vind het fijn daarbij te horen. Soms is het ook wel een uitdaging om te ontdekken met elkaar, hoe je ten diepste op één lijn zit, ook al heb je verschil van mening en voorkeur. Maar als mensen geloven in God lukt het vaak wel, en soms verrassend. De kerkenraad wordt daardoor een echt team.

- En tenslotte het gewone beroepsaspect: ik heb een vrij beroep, ik ga en sta waar ik wil en deel mijn eigen tijd in. Dat kan natuurlijk niet altijd, maar die ruimte is er wel, en als de organisatie goed loopt maak ik er ook met een gerust hart gebruik van. Ik ben regelmatig vrij als anderen aan het werk zijn, en dat heb ik als voorrecht boven veel ouderlingen en diakenen die net zo goed zo'n drie avonden per week present zijn in vergadering of wijk.

J. Westert is deputaat ad artikel 14 KO en algemeen secretaris van het vakverbond GMV

Verwezen werd naar:

* Gerben Heitink, *Biografie van de dominee*, uitgave Ten Have, Baarn (2001)

HEBBEN, HOUDEN OF LOSLATEN

R.J. Vreugdenhil

M
meditatief

En zie, er was een man, Zacheus geheten, die oppertollenaar was, en hij was rijk. Zacheus ging staan en zeide tot de Here: Zie, de helft van mijn bezit, Here, geef ik de armen, en indien ik iemand iets heb afgeperst, vergoed ik het viervoudig.
Lucas 19:2, 8.

Alles bezitten...

Zacheüs.
Oppertollenaar.
Hoofdinspecteur belastingdienst district Jericho.
Aan de belangrijkste handelsweg van het Oosten richting Jeruzalem.
De inkomsten uit de invoerrechten waren enorm.
En waar zoveel geld over tafel gaat, valt er ook heel wat van af.
Hij wist het allemaal prima te regelen.
Hij was rijk.
Stinkend rijk.
Je zag het direct: het grootste huis in de villawijk van Jericho was van hem.
Hij bezat alles wat z'n hartje begeerde. En anders kocht hij het nog wel.
Geld genoeg!

... maar verder niets hebben...

Maar dat was dan ook echt het enige.
Behalve geld had hij niets.
Geen goede naam, geen eer, geen waardering, geen vriendelijkheid, geen oprecht 'goedemorgen', geen burenhulp, geen meeleven bij ziekte, geen warmte, niets.
Mensen verachtten hem.
Ze lieten hem stikken in z'n geld.
Geld stinkt, en zeker dat van

Zacheüs. Niemand wilde daar aan ruiken.
Hij hoorde er niet bij.
Ze lieten hem links liggen.
De oplichter, de dief!
Pronken van hun centen!
Zo vaak als ze konden, lieten ze het hem voelen: jij hoort er niet bij.
En hij voelde het heel goed.
Achteruitgezet.
Niemand zag hem zitten.
Hij had niets, alleen z'n geld.

... en dan het enige dat je hebt nog loslaten...

'Zie, de helft van mijn bezit, Here, geef ik aan de armen'
Z'n kapitaal in één keer gehalveerd.
En van de andere helft blijft ook niet zo heel veel over: 'indien ik iemand iets heb afgeperst, vergoed ik het viervoudig'. Dat moet hem enorm veel geld gekost hebben.
Daar gaat z'n leven.
Daar gaat het enige dat hij had.
Het enige dat z'n leven aangenaam maakte.
In één keer weg.
En hij kon heel goed weten, dat hij daar niet in één klap een goede naam en eer en waardering en vriendelijkheid en warmte voor zou terugkrijgen.
Zo zijn mensen niet.
Zacheüs komt nu echt met lege handen te staan.

... omdat je echte rijkdom gevonden hebt

Hoe komt Zacheüs zo ver?
Heeft hij een zware preek van Jezus gehad?
Klonk daar in huis een 'wee u, gij tollenaar'?
Of heeft Jezus hem iets veel mooiers beloofd?
'Wie zijn geld loslaat, zal vele malen meer terug ontvangen'?
Er staat niets.
Geen boete-preek, geen belofte-preek.
Alleen maar dat Jezus hem opzocht.
Doelbewust was Hij Jericho doorgaan.
Tot Hij Zacheüs had gevonden: voor jou ben ik gekomen!
Jezus zag Zacheüs wel zitten.
Zoekende liefde van God.
Dat is het enige.
Dat is alles.
Dat is meer waard dan geld.
Daar kun je alles voor laten vallen.
Gezocht door God, en gevonden!
Dan hoeft er niet meer geprekt te worden.
Dan hoeft er niet meer aangedrongen te worden op keuzes.
Dan laat je spontaan alles vallen en je pakt de grootste rijkdom vast.
Wat zou het bij ons soms toch zijn: zitten wij nóg meer dan Zacheüs vast aan allerlei dingen waar voor ons gevoel ons leven van af hangt? Of hebben we nog steeds niet ontdekt dat God ons heeft gezocht en gevonden?
Eén van de twee moet het wel zijn.
Waarom hebben we anders zo'n moeite om zoveel los te laten?
Terwijl wij wel week in week uit preken krijgen...

W wandelen met God

"Er staan mooie woorden in de bijbel. Vast en zeker," zei hij. Hij is 22 jaar. "Maar soms raken ze je op een precies verkeerde manier. Dat had ik toen ze na dat ernstige ongeluk zeiden dat God alle dingen doet meewerken ten goede. En of ik dat maar zo snel mogelijk wilde aanvaarden, leek de bedoeling. Ik kon en ik wilde er geen kant mee op. Nog niet. Ten goede.... hadden ze enig idee wat er voor me lag? God ging voorbij. Dát gebeurde er".

feit

God die voorbijgaat... wie mensen in de diepte van hun verdriet en angst leert kennen, misschien jezelf wel, herkent dat. Je praat over wat er gaande is, of over wat er gebeurd is. Je denkt samen na over wat komen gaat en Hij die je Vader belooft te zijn is zo oneindig ver weg. Je staat bij je leven dat je dacht te leven en het blijkt allemaal zo totaal anders te gaan door die ene gebeurtenis. Dat ene moment, die seconde. Aanvaarden... wat een woord. Je zult wel moeten. Dat gaat allemaal nog. Dat is op te brengen, al is het gedwongen vechten. Maar God? "God was er even niet. Of misschien wel, maar Hij ging aan mij voorbij. Belangrijker dingen te doen? Maar ik dan? Kon het Zijn bedoeling zijn dat te laten gebeuren? Nee, geen waarom-vragen. Dat heeft toch geen zin. Wie zal een antwoord geven? Ik zou het antwoord eigenlijk liever ook niet weten, want wat moet ik er mee? Ik constateer een feit. Zo ligt het voor mij".

Samaritaan

Zo ging het daar in het verpleeghuis. En ik, die de bezoeker was, bleef maar liever stil. Ik was er toch al met lood in mijn schoenen naar toegegaan. Boordevol medelijden. Maar ook: wat ga je zeggen? Alles is teveel. Te veel preek, te veel Bijbel, te veel verdriet en te veel teleurstelling. Alles te veel. En dat bleek ook wel uit die bittere woorden over het voorbijgaan van God.

Ik dacht aan die zeven vrienden van Job, die eerst ook dagenlang zaten te zwijgen en zo deelnemen aan Job's leed en verdriet. Alles verloren, je kinderen zelfs... Welk woord je ook spreekt, hoe kan het goed aankomen? O, ik geloof dat Gods Geest vaardig is over mensen en dat Hij met onze kromme woorden rechte slagen kan slaan. Maar ik moet wel mijn hersens gebruiken: wat ga ik zeggen? Wat kan ik zeggen? Ik wil graag moed inspreken. Maar zie hem daar eens liggen. Slaat hij de plank mis, als hij tegen me zegt: "laat ik je dít zeggen. God is

voorbijgegaan en ik bleef achter".

En ik dacht aan de barmhartige Samaritaan. Maar het was niet to the point, dacht ik. Juist niet. Ik ben stil gebleven. Zelfs het 'onze Vader' hebben we niet samen gebeden.

Geslagen voelde ik me óók.

Zo is het lange tijd gegaan. Bitterheid ebt niet zomaar weg. Want hij had dat geschonden lichaam.

Een geschonden ziel.

Eén seconde was voldoende geweest.

Stilte graag.

bemoedigen

Uiteraard hebben we gepraat met elkaar. Over de therapie, de dingen van de dag. De vooruitgang en de achteruitgang. Over teksten uit de Bijbel, over God. En de bitterheid bleef. Er kwam wel een - hoe moet je het zeggen? - een 'vlies' over te liggen. Maar er was geen verandering van mening. Niet van gevoel van verlatenheid en dus... "wat moet ik nog met mijn leven," zei hij. Ik wist het niet te zeggen; eerlijk niet. En je voelt je ook zo ellendig omdat je ergens die ander ook verlaat. Begrijp je? Ja, want wat moest hij met zijn leven... Onze Vader in de hemel... Uw wil geschiede...

En je preekt het Woord van God met overtuiging en gloed. Heerlijk is dat. Je bemoedigt de mensen vanuit Gods belofte van leven en Leven. En dan weer

daar hij hem. Het landt niet meer, die woorden van God en uit God. Nog steeds niet. Is God hem voorgoed voorbijgegaan? Ik weiger dat te geloven. Zo is God niet. Zo is Jezus niet en nooit geweest. Hij moet de Samaritaan wel zijn. Maar hoe in deze situatie?

Marcus 6, daar preekte ik over. Jezus die bidt tot zijn Vader, zijn leerlingen op zee tegen de wind in ziet vechten op hun schip en dan staat er - het trol me als een steek! - "en Hij wilde hen voorbijgaan". Kan het dan toch waar zijn? Ik zoek het op in Van Bruggens commentaar: "Jezus komt hen echter niet te hulp snellen: Hij wil hen zelfs passeren! Hij komt om hen te bemoeiden: wie Jezus' bevelen volgt mag onder de meest kwellende omstandigheden zeker weten, dat de Meester alles ziet en zelfs vooraan naar het gewenste doel!"

vooropgaan

En met die boodschap ben ik, voor de zondag aanbrak, naar het verpleeghuis gegaan. Voorbijgaan is vooropgaan!

Landde dat woord?
Er werd geluisterd.
En gehuild.
Geweigerd ook. Hard en zacht.
Nee, geen krachtvolle bevestiging.
Er zal nog heel wat gezegd moeten worden.
Nagedacht.
Geheden.
Gesmeekt: **Q** Here...

Maar voorbijgaan blijkt vooropgaan. Voorgaan.
Ook als het doel niet te zien is.
Wat de toekomst brengen mag... Hij gaat voorop!

Ds. O.W. Bouwsma is predikant van de Gereformeerde Kerk te Gouda

Ruimte en engte in de Hervormde Kerk

In *Kerkinformatie* schreven de vrijzinnige A. van der Meiden en de bonder J. van der Graaf enige brieven aan elkaar. Uit de laatste brief van Van der Graaf:

Je antwoord op mijn laatste brief is volstrekt duidelijk. Met 'Sola Scriptura', 'de Schrift alleen', heb jij niets. De canon werd door de Kerk ooit ten onrechte afgesloten. Met 'Sola Scriptura' heb ik echter alles. Wat hebben we dan nog samen? Iets van religie? Paulus past in jouw boekje, Schweitzer ook, en ook Arius, kennelijk op gelijke voet. De laatste noem je natuurlijk niet zonder reden. Zijn ketterij, haaks op de leer van Paulus, past dus ook in jouw boekje! Of jij dan van mij in de kerk mag blijven, vraag je. De Kerk weert al wat haar belijden weersprekt. Jouw vraag hoef ik zelf dus niet te beantwoorden. De Kerk, de Hervormde Kerk althans, heeft er expliciet antwoord op gegeven. **Voor een visie die het belijden niet ernstig neemt, is geen ruimte.**

Maar toch, maar toch

Uit een interview van *Woord en Dienst* (5 januari) met dr. ir. J. van der Graaf:

Ziet u geestverwanten in de gereformeerde kerken, bijvoorbeeld het Confessioneel Gereformeerd Beraad?

"Zeker, als het gaat om mensen die volledig willen buigen voor de Heilige Schrift. Maar toch, maar toch. **Onder de oppervlakte van de hervormde kerk ligt de bevinding als een verbindend, bewarend element.** Zodra het allemaal formeel-juridisch wordt, verdwijnt dat element. **Rij gereformeerden ontbreekt de**

meegelezen

bevinding. Bevindelijkheid is geen locus in de dogmatiek, je kunt het eigenlijk nauwelijks omschrijven. De Nederlandse Geloofsbelijdenis formuleert het zo: wij geloven met het hart en wij belijden met de mond, in die volgorde. Het is geen formalistisch, leerstellig gebeuren, **her zit ergens in de laag van het hart.** Noem het de inwerking van de Heilige Geest. Maar daarmee heb je het nog niet in kaart gebracht. Ik kan een preek horen die goed is, verstandelijk en intellectueel, terwijl hij mijn hart niet raakt. Terwijl een preek soms heel eenvoudig kan zijn en mijn intellectuele behoefte geheel niet bevredigt, maar dat wat er gezegd wordt mij raakt tot in het diepste van mijn hart en bestaan.

Sta mij toe zelfkritisch te zijn naar eigen kring: ik zie onder invloed van allerlei ontwikkelingen, bijvoorbeeld de groei van de evangelische beweging, **meer orthodoxie ten koste van bevindelijkheid.** Dat vind ik schadelijk voor de hele hervormd-gereformeerde beweging. De bevindelijkheid waar ik vroeger bij opademde, bij mensen van heel verschillende ligging, functioneert altijd niet meer zo of zo niet meer."

HERMAN BAVINCK OVER DE KERK

H. Veldman

Hoog genoteerd

Hel gesprek over de kerk is mis-schien wat geluwd, maar tot stil-stand is het niet gekomen. Om er weer eens op een speciale manier over te gaan spreken is het goed om naar de stem van de gereformeerde dogmaticus Her-man Bavinck te luisteren. Hij leefde van 1854-1921 en was hoogleraar in Kampen en later aan de Vrije Universiteit te Amsterdam.

Hij was de zoon van de Afge-scheiden predikant Jan Bavinck die zijn roots had in het Duitse graafschap Bentheim - waar men in de 19de eeuw gewoonlijk Hol-lands sprak. Vader Jan Bavinck was in 1845 op wonderlijke wijze - door het lot - aangewezen om vanuit het Bentheimse de oplei-ding te volgen bij de Afgeschei-den voorganger en docent W.A. Kok 'in de bergen' bij Ruiner-wold (Drenthe). Hij werd na zijn studie predikant in de Graaf-schapsgemeenten Emlichheim, Uelsen, Veldhausen en Wilsum. In 1853 vertrok J. Bavinck naar Hogeveen, waar zoon Herman werd geboren.

In de zaak van de benoeming tot docent aan de in 1854 te openen Kamper Theologische School stond Bavinck op nominatie. Hij wilde eigenlijk niet en daarom schreef hij twee brieven: de ene waarin hij zijn benoeming aan-vaardde, de andere die zijn bedanken aangaf.

Elke brief werd in een envelop gestopt - maar toen liet Bavinck het aan student J. Moolhuizen (later dominee te Emlichheim) over om te kiezen welke brief hij ging posten: het werd die waarin

Bavinck voor de benoeming hedankte.

Ouderlijk milieu

"Mijn Vader en Moeder waren beide uit de Afgescheiden kringen afkomstig en de gereformeerde belijdenis heb ik niet te danken aan Dr. Kuiper, maar wel aan mijn Vader en mijne Moeder."

Zo vertelde prof. dr. Herman Bavinck het aan Kamper studen-ten in 1902.

En hij ging verder: "Het beste wat ik heb, de gezonde opvatting der gereformeerde belijdenis zijn van kindsbeen af door hen in mij ingeplant en daar wensch ik getrouw aan te blijven... Mijn Vader is een eenvoudig man, maar toch van alle enghartig-heid, van alle separatisme is hij vreemd geweest en dat was nog meer het geval met mijne aller-eenvoudigste en toch door en door gezonde moeder. Dat wil niet zeggen, dat ik nu met alles instem, wat door de gescheidene kerken gedaan is... ik heb altijd een oog gehad voor het grote gevaar, waaraan een gescheiden kerk blootstaat... het gevaar om ter wille van de heiligheid des levens de catholiciteit der kerk uit het oog te verliezen."

Wat hij daarmee bedoelde wor-den we gewaar als we zijn Kam-per rede uit 1888 over dat thema lezen.

De catholiciteit van de kerk - niet bij de sekten

Bavinck wijst de roomse kerk af die in zichzelf een vermeend

katholicisme denkt te bewaren. Maar hij wil ook aan heel wat protestantse kerken en groepen de naam 'katholiek' niet toeken-nen: die vertonen te veel de trek-ken van een sekte. Ook al denkt men in termen van vroomheid en innig geloof (zoals bij piëtisten, baptisten, reveilbewegingen, dar-bisme, enzovoorts), Er is iets, zegt Bavinck, dat aan hun Chris-tendom ontbreekt.

"De echte ware catholiciteit van het Christendom wordt gemist. Het is zo, deze sekten hebben niet alle en niet alle evenzeer de gevolgtrekkingen afgeleid die uit haar beginselen [...] voortvloeien zouden. Zij zijn niet rover gegaan als de wederdopers, die geheel de wereld, staat en maatschappij, kunst en wetenschap, theologie en kerk, verwierpen en het Christen-dom opvatten als een geheel nieu-we schepping, neerdalend uit de hemel zoals Christus ook van daar zijn menselijke natuur had meegebracht. Maar bij allen domineert toch een anrijke, asceti-sche beschouwing van de wereld en heel haar cultuur. Het zij pië-tistisch in de eenzaamheid zich terugtrekken, of methodistisch de wereld aanvallen en met geweld trachten te veroveren, nooit is hier echte, ware, volle reformatie; alleen een redden en uitrusten van enkele uit de wereld die in het boze ligt; nooit een methodische, organische hervorming van het geheel, van de kosmos, van volk en van land."

Intussen heeft Bavinck op zich wel oog voor het goede dat door allerlei vrome groepen wordt

verricht, maar hij weet toch de katholiciteit niet aan te wijzen.

Wat is katholiek?

Bavinck komt tot een krachtige positiekeus als hij stelt:

"Het Evangelie vergenoegt er zich toch niet mee, een mening naast andere te zijn, maar maakt er aanspraak op de waarheid te wezen, die krachtens haar aard op ieder terrein exclusief is tegenover de leugen. En de kerk is geen willekeurige vereniging van mensen tot onderlinge godsdienst-oefening, maar een stichting van de Heer, pilaar en vastigheid der waarheid. De wereld zou gaarne Christendom en kerk van haar erf verbannen en in de binnenkamer terugdringen. Geen groter genoegen zouden we haar kunnen doen, dan door ons in de eenzaamheid terug te trekken en haar rust en vrijheid van beweging te laten. Maar de katholiciteit van Christendom en kerk beïnvloedt ons aan deze wens te voldoen; wij mogen geen sekte zijn, wij mogen het niet willen wezen, en wij kunnen het niet zijn dan met verloochening van het absolute karakter der waarheid."

Wordt het dan niet vreselijk moeilijk om voor alles in de wereld een boodschap te hebben - de Boodschap? Bavinck:

"Hoe ingewikkeld de verhoudingen dan ook zijn, waarin wij als belijders van Christus in deze eeuw ons geplaatst zien; hoe ernstig en moeilijk, ja haast onoplosbaar de problemen wezen mogen, die op maatschappelijk en staatkundig gebied en bovenal in de wetenschap ons worden voorgelegd, het zou van ongelooft machteloosheid getuigen, indien wij hooghartig aan de strijd ons onttrokken en misschien nog wel onder Christelijke schijn keel de beschaving der eeuw als demo-

nisch zouden verwerpen. [...] Daartegenover heeft het geloof de belofte van de overwinning der wereld. En dat geloof is katholiek, aan geen tijd of plaats, aan geen land of volk gehonden; het kan ingaan in alle toestanden, zich aansluiten aan alle vormen van het natuurlijke leven, het is geschikt voor alle tijden, is rot alle dingen nut, komt te pas onder alle omstandigheden; vrij is het en onafhankelijk, want het bestrijdt niets dan de zonde alleen, en reiniging is er voor alle zonde in het bloed van het kruis."

En hoe gaat de kerk dan om met de verdeldheid in het christendom? Ook daarvoor geeft Bavinck een heldere aanwijzing:

"hor schadelijk die eindeloze scheuring ook zij voor de eenheid der kerk en de eenheid der leer; voor het Christendom legt ze toch niet uitsluitend een ongunstig getuigenis af. Zij is een bewijs, dat het Christendom nog leeft, dat het een macht is onder het volk, dat het een zaak is, die duizenden ter harte gaat. De rijkdom, de alzijdigheid, de veelvormigheid van het Christelijk geloof wordt er in openbaar."

En eens, zo besluit Bavinck zijn rede, komt de dag van Christus:

"dan eerst zal de gemeente komen tot de enigheid des geloofs en der kennis van de Zoon Gods, en zal zij kennen gelijk zij gekend is."

Het mag duidelijk zijn dat Bavinck hier niet alles heeft gezegd over de kerk. Een brede en bijzonder leerzame uiteenzetting geeft hij in zijn *Gereformeerde Dogmatiek*, IV. hfst. IX.

Drs. H. Veldman is kerkhistoricus en woont in Zuidhorn

Persbericht

Examens amateur-kerkorganisten

Enkele jaren geleden heeft de Vereniging van Gereformeerde Kerkorganisten een certificaten-systeem voor amateur-kerkorganisten in het leven geroepen. De certificaten geven een bewijs in handen op welk niveau men speelt. Er bestaan twee certificaten: certificaat A (het ingangsniveau met minimum normen waaraan een kerkorganist behoort te voldoen) en certificaat B (bedoeld voor gevorderde amateur-organisten). Minstens éénmaal per jaar kan men examens afleggen voor één van de certificaten. De eerstkomende mogelijkheid is zaterdag 25 mei. Het examen vindt plaats in de Rehobothkerk, Briljantlaan 6 te Utrecht. Opgave s.v.p. zo spoedig mogelijk. Inlichtingen en opgave bij: Henk Ophoff, Grasklokje 8, 7721 JA Dalfsen. Tel. 0529 434029 (e-mail: h.ophoff@castel.nl).

John Owen over de gemeenschap met Christus

Al weer in 1999 promoveerde de hervormde ds. P. de Vries in Apeldoorn op een studie over het thema van de gemeenschap met Christus in de theologie van John Owen. Het boek dat hij geschreven heeft lijkt me van belang, zowel vanwege het onderwerp gemeenschap met Christus als vanwege de bestudeerde theoloog.

Bij alle aandacht die er tegenwoordig is voor de puriteinen is John Owen een theoloog waar je niet om heen kunt. Voor een hedendaagse puritein als J.I. Packer is Owen de theoloog op wie hij zich het meest oriënteert. Binnen de engelse puriteinse traditie geldt Owen, ook wel 'de Calvin van Engeland' genoemd, als een van de grootsten. Niet alleen vanuit het puriteinse perspectief is Owen van belang; historisch gezien is Owen ook voor onze eigen neo-calvinistische traditie van betekenis. Het boek dat Abraham Kuyper bijvoorbeeld schreef over de Heilige Geest is niet goed denkbaar zonder de pneumatologie van Owen. Tot nu toe was er geen recent nederlandsstalig overzicht van het werk van Owen. Daarom is het waardevol dat De Vries met zijn boek deze theoloog alsmede recent onderzoek naar het werk van Owen binnen ons taalgebied toegankelijk heeft gemaakt.

leven

John Owen leefde van 1616 – 1683. Als twaalfjarige al begon hij zijn theologiestudie in Oxford. Voor de theologie en spiritualiteit van de puriteinen is hij van grote betekenis. Maar in de geschiedenis

van kerk en politiek in het Engeland van de 17^e eeuw heeft hij ook een rol van belang gespeeld. In de 17e eeuw speelde in Engeland de vraag of de Anglicaanse kerk de weg van liet midden tussen Rome en Reformatie zou blijven bewandelen of verder, onder meer in de liturgie, hervormd zou worden in de lijn van de Reformatie. Even leek het erop dat de lijn van presbyterianen en congregationalisten het zou winnen van de anglicaanse lijn, maar uiteindelijk hebben ze toch verloren. Owen heeft als leider van de congregationalisten enige tijd een goede relatie gehad met Oliver Cromwell, die Engeland regeerde toen de monarchie afgeschaft was. Na de breuk met Cromwell en het herstel van de monarchie in Engeland heeft Owen zich teruggetrokken (rond 1660). Uit de periode na 1660 dateert meer dan de helft van zijn geschriften (in totaal 24 banden verzamelde werken...).

vereniging en gemeenschap

De Vries geeft in zijn boek een overzicht van de theologie van John Owen vanuit het perspectief van het thema 'gemeenschap met Christus'. Hier is van belang, dat Owen onderscheid maakte tussen de vereniging met Christus en de gemeenschap met Christus. De vereniging komt tot stand door de inwoning van de Heilige Geest, die ons een maakt met Christus. Een christen is verenigd met Christus. Maar tegelijk is hij hier ook zelf in betrokken en beoefent hij ook gemeenschap met Christus. Bij het nadenken over deze gemeenschap met

Christus is liet Hooglied voor Owen een belangrijk bijbelboek. Daarmee krijgt het beeld van de huwelijksrelatie tussen Christus en de ziel of de gemeente een grote plaats. Tegelijk krijgt ook de Hebrëënbrieff en daarmee het hogepriesterschap van Christus veel aandacht. De Vries laat uitgebreid zien hoe dit thema van de gemeenschap met Christus zijn plaats heeft binnen het geheel van Owens theologie. Zo biedt hij een goede introductie op het denken van Owen.

beleving van gemeenschap

Ik heb de indruk dat het thema van gemeenschap met Christus binnen de vrijgemaakte Gereformeerde Kerken meer aandacht verdient. Te makkelijk wordt Christus iemand van het verleden of een goddelijk figuur die nauwelijks onderscheiden is van de Vader. Maar wij mogen één met Hem zijn, de nieuwe mens naar het beeld van God. Hij is in de hemel en daar bidt Hij voor ons en geeft door zijn Geest ons het leven. Het zou me niet verbazen wanneer wij soms last hebben van wat Owen als grote zonde van christenen ziet, dat ze te weinig gebruik maken van Christus (124). Ook zijn stelling dat christenen er te weinig kracht uit putten dat Christus in de hemel voor de zijnen leeft (163), lijkt me in onze situatie nog steeds een rake observatie. Tegen de vervlakking van de secularisatie vind ik daarom aandacht voor het thema van De Vries en voor het werk van Owen van groot belang. De gloed van liefde voor God en de aansporing tot vreugde in Christus

kunnen ons helpen weerstand te bieden tegen verflauwing en gebrek aan spiritualiteit.

puriteins

Het boek over Owen is ook van belang omdat het laat zien wie de puriteinen waren. Ze maken deel uit van de Gereformeerde Orthodoxie en hebben in Nederland veel invloed gehad op de Nadere Reformatie. Daarin heeft hun theologie en de hernieuwde aandacht voor de puriteinen iets ambivalents. Enerzijds spreekt er een grote geestelijke kracht uit die waardevol is, anderzijds hebben hun theologische ideeën mee aanleiding gegeven tot problemen rond de leer over de verkiezing en de wedergeboorte, vragen rond de verhouding van verbond en verkiezing, waar de Gereformeerde Kerken in de 19e en de 20e eeuw mee geworsteld hebben. Abraham Kuypers dankte zijn idee van wedergeboorte, zoals dat terugkomt in de leer van de veronderstelde wedergeboorte, mede aan Owen. Op dit punt is De Vries, die zelf zich van huis uit sterk verbonden weet met de Nadere Reformatie en de puriteinen minder kritisch op Owen dan van mij gemogen had. Uiteraard is zijn boek een historische studie; misschien is deze vraag naar de waardering van de puriteinse traditie meer werk voor dogmatici.

Geest-christologie

Een ander punt van kritiek betreft de aandacht die De Vries geeft aan de leer over Christus. De leer over Christus is voor het thema van De Vries van belang vanuit de vraag wie Christus is met wie we gemeenschap hebben en hoe die gemeenschap tot stand komt. Het lijkt erop dat De Vries, misschien vanuit een door de Nadere Reformatie bepaalde gerichtheid op de heilsorde (de verhouding van verkiezing, wedergeboorte, geloof, rechtvaardiging, heiliging en verheerlijking

in het leven van de gelovige), wat te weinig aandacht heeft gegeven aan de christologische kant van onze gemeenschap met Christus. Dat komt uit in het volgende. Owen is mede een groot theoloog vanwege zijn aandacht voor de leer van de Heilige Geest. Dit leidt er toe dat hij in de leer over Christus een grote aandacht heeft voor de betekenis van de Geest voor de menselijkheid van Jezus en voor de werking van de Geest in Jezus' leven. Door de Geest werd zijn lichaam gevormd. Hij werd gezalfd met de Geest. Door de Geest kon Hij zijn werk doen en echt mens zijn naar het beeld van God. Door onze gemeenschap met die mens gaan ook wij het beeld van God vertonen. Owens leer over Christus bevat dus een zogenaamde Geest-christologie. De Vries geeft relatief weinig aandacht aan deze kant van Owens denken, hoewel deze Geest-christologie ook voor de vraagstelling van De Vries van belang is. Dat is mede jammer omdat Owen op dit punt een bijzondere en mijns inziens waardevolle positie inneemt. Waar in de

theologie een leer van Christus vanuit de vleeswording van het Woord vaak geplaatst wordt tegenover een christologie vanuit de Geest, laat Owen zien dat hier geen dilemma ligt. Bovendien had De Vries van hieruit nog meer dan hij al doet kunnen laten zien dat het niet terecht is Owen te verwijten dat hij teveel vanuit de pneumatologie en te weinig vanuit de christologie denkt. Deze kritische punten nemen niet weg dat ik het boek van De Vries een waardevol boek vind over een belangrijk thema, juist ook vanwege de hernieuwde aandacht voor de puriteinse traditie. Een aanrader!

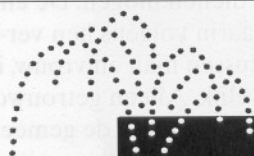
Drs. J.M. Burger is aio in de dogmatiek aan Theologische Universiteit te Kampen

Recensie van Dr. P. de Vries, "Die mij heeft liefgehad". De betekenis van de gemeenschap met Christus in de theologie van John Owen (1616-1683) (diss. Theologische Universiteit Apeldoorn), Groen Heerenveen 1999

Geerds Consult → Creatief en toekomstgericht

- * coaching & supervisie
- * loopbaan- en outplacementbegeleiding
- * conflicthantering en -bemiddeling

Drs. J.F. (Koos) Geerds - Wicherserf 19 - 7722 AT Dalfsen
Tel. 0529-432766; E-mail: geerdsconsult@wxs.nl

Postbus 499, 8000 AL ZWOLLE

Telefoon: 038-4270400
Fax: 038-4270401
E-mail: gvi@gbouw.nl

Alle Particuliere Synodes bespreken voorstel kerkelijke inkadering steunpunt gemeenteopbouw
internetpagina: www.steunpuntgemeenteopbouw.nl

Pastorale vrouwen in het Nieuwe Testament

Man, vrouw

en kerk

Paulus' correspondentie aan Timoteüs en Titus noemen we de pastorale brieven. De apostel schrijft op pastorale, warme toon aan jonge mannen die het herderschap over de jonge gemeenten opgedragen krijgen. Zij moeten oudsten aanstellen, zodat die op hun beurt toezien op de kudde. De brieven gaan dus over pastoraat, zielszorg. Is het mogelijk dat ook vrouwen in het pastoraat zijn ingeschakeld? In 1 Timoteus 2 komen vrouwen stilzwijgend in beeld, rustig het onderwijs in Gods Woord genietend, in huiselijke kring napratend. In hoofdstuk 3 worden zusters in diakonaal verband genoemd en geestelijk getypeerd. In 1 Timoteüs 5 en in Titus 2 worden oudere christinnen voorop gezet. Zijn er in de eerste gemeenten vrouwelijke 'oudsten' geweest? Hebben vrouwen iets waardoor zij op natuurlijke wijze geschikt zijn voor pastoraat? Mogen zij vandaag structureel in dat taakveld ingezet worden? Als herderinnen van de kudde.

Weduwen als oudsten?

In 1 Timoteüs 5 komen we de 'weduwen' tegen zoals die haar plaats in de gemeente te Efeze hebben. Over deze dienst van 'ware' weduwen hoop ik in een vervolgserie ('Dienende vrouwen in het Nieuwe Testament') nog te schrijven. Er zijn uitleggers die haar typeren als: vrouwelijke oudsten. In 1996 verscheen de Nederlandse vertaling van een fors boek uit de pen van het echtpaar George en Dora Winston. *Vrouwen in de gemeente van Christus* (in mijn vorige bijdrage besprak ik al een hoofdstuk). Zij zijn ervan overtuigd dat we in de Bijbel een aandui-

ding vinden van vrouwen als oudste in de gemeente.

Het opmerkelijke aan dit boek is: het is geschreven vanuit een diepe eerbied voor de Heilige Schrift én de auteurs komen tot de conclusie dat vrouwen in alle ambten dienen mogen. De enige kring waarin volgens hen verschil is tussen man en vrouw, is het huwelijk. Alleen getrouwde vrouwen moeten in de gemeente 'zwijgen', dat wil zeggen: niet haar man als hoofd afvallen. Het is een sympathiek boek, terwijl de hoofdlijn mij toch niet overtuigt. Op het concrete punt van vrouwen als oudste wil ik dat aantonen.

Vrouwelijke ouderlingen?

In het verband van deze studie ga ik in op wat de Winstons schrijven over 1 Tim. 5:3-16, de perikoop over de 'ware weduwen'. Zij zetten in bij de verzen 1-2, waar naast elkaar staan: 'oude vrouwen' (in het Grieks: *presbuterai*) en 'oude mannen' (*presbuteroi*). Nu wordt de mannelijke vorm *presbuteroi* in onze bijbelvertaling bijna altijd vertaald met 'oudsten'. Wij zeggen: ouderlingen. Wel, zeggen de Winstons, dan moet je consequent zijn en ook de vrouwelijke vorm zo vertalen: vrouwen-oudsten. Dit is hun belangrijkste argument om te zeggen: in de eerste gemeenten functioneerden vrouwen als oudste en opziener.

Toch kan dit argument mij niet overtuigen. Ja, 'oudsten' wordt meestal als aanduiding van een ambt bedoeld. Maar in 1 Tim. 5:1-2 wordt juist het verschil in leeftijd tussen oudere en jonge mannen, oudere en jonge vrouwen genoemd. 'Word niet heftig tegen een oude man, maar vermaan hem als een vader; doe het jonge mannen als broers, oude vrouwen als moeders, jonge vrouwen als zusters, in alle reinheid'. Hoe treedt Timoteüs als jonge man (4:13) op? In de stijl van een zoon of broer in de familie van Christus.

Dan ligt het voor de hand dat we 'oudste' in de letterlijke betekenis van het woord vertalen, en niet als ambtsaanduiding. Daarom wordt de vrouwelijke vorm hier ook zo natuurlijk door Paulus gebruikt: oudere vrouwen.

Niet persé hoogbejaard, maar ouder dan Timoteus. Het gaat de apostel om omgangsvormen in de gemeente.

Ouderen als oudsten

Een tweede argument van de Winstons is: Paulus spreekt in vs. 1 over 'oude mannen' en komt in vers 17 op de 'oudsten' terug. 'De oudsten, die goede leiding geven, komt dubbel eerbewijs toe ...' Als het in vers 17 over ambtsdragers gaat, moet het in vers 1 ook zo zijn. Die redenering passen zij ook op de 'oudere vrouwen' van vers 2 loc. Zij worden immers in vers 3-16 ook als dragers van een ambt – dat van 'ware weduwe' – getekend! Wel, dan moet je parallel aan de oudsten de oudere vrouwen óók 'oudsten' durven noemen en de vertaling van vers 2 zo lezen: vrouwen-oudsten. Maar ook dit argument overtuigt niet. Inderdaad, Paulus komt in vers 17 over de *presbuteroi* te spreken: oudere mannen die leiding geven. Het algemene 'oudere mannen' van vs. 1 wordt gekwalificeerd als 'de oudere mannen die goede leiding geven'. In Israël is de generatie van de oudsten en hun leidinggevendende rol minder scherp onderscheiden dan 'ouderlingen' nu (die ook jong kunnen zijn) en de oudere generatie. Het is volkomen natuurlijk dat uit de oudere generatie mannen als 'oudsten' worden aangesteld (Hand. 14:23; Tit. 1:5).² In de samenleving is oudste een gebruikelijke term voor hestuurders van een maatschappelijk lichaam. Het ziet op praktisch leiding geven. Samen kunnen zij een *presbuterion* heten, de raad van oudsten. Zo bijvoorbeeld het Sanhedrin.

Vrouwen in ere

Maar vormen de oudere vrouwen ook niet een sociale groep met aanzien vanwege de leeftijd?

Jazeker, ook het Jodendom kent haar *presbuteraï*, een ere-naam voor vrouwen die vanwege haar verdienstelijheid een ereplaats kregen.³ Toch noemt Paulus de 'oudere vrouwen' van vers 2 niet opnieuw – met de vrouwelijke vorm – *presbuteraï* in vers 3-16! Ja, onder al die oudere vrouwen nemen de 'weduwen' een bijzondere plaats in. Met mogelijk een speciale taak in de gemeente. Maar het is niet juist om de omschrijving 'oudere vrouwen' in vers 2 al als taak- of ambtsomschrijving op te vatten. Het is exegetisch niet eerlijk de inhoud van de verzen 3-16 terug te projecteren in vers 2 en daar vrouwen-oudsten van te maken. Op de concrete taak of het 'ambt' van weduwen hoop ik terug te komen. Wat 1 Tim. 5:1-2, ook in verband met het hele hoofdstuk, ons leert is dat oudere vrouwen in de gemeente met het respect voor moeders behandeld moeten worden. Dat is om te beginnen haar ereplaats. Passend in de Joodse samenleving, maar ook in de Grieks-romeinse wereld te Efeze. Maar als er in de jonge kerk vrouwelijke oudsten geweest zijn, zou er dan niet ergens een spoor van te vinden zijn? Ik vind zo'n spoor dus niet in 1 Timoteüs 5.

Oud in de kerk

Toch is er een kern van waarheid is de overtrokken exegese van de Winstons. En dat is: we moeten niet te makkelijk zeggen dat het diaconaat wel ruimte aan vrouwelijke dienst biedt, maar het pastoraat (opgevat als taak van de ouderlingen) niet. Want in de profielschets van de 'ware weduwe' van 1 Tim. 5 komen pastorale trekken voor. Die lichten vooral op als we er Titus 2:3-5 naastleggen. Aan dat schriftgedeelte wil ik nu eerst aandacht besteden. De brief aan Titus is korte tijd na die aan Timoteus geschreven. Op

Kreta heeft Titus eenzelfde taak als Timoteus in Efeze. Titus krijgt de opdracht ook op Kreta mannen als oudsten aan te stellen (1:5-9). Paulus schetst eenzelfde christenprofiel van de oudsten als hij aan Timoteüs schreef (1 Tim. 3:2-7). De leer van Christus maakt mensen gezond! Dat laatste werkt Paulus in hoofdstuk 2 dieper uit door concreet te schrijven over ouderen en jongeren, zowel mannen en vrouwen. Opnieuw treft de samenhang met 1 Timoteüs 5, en wel de verzen 1-2 waar het in het bovenstaande over ging. 'Oude mannen moeten nuchter zijn ... oude vrouwen eveneens' (2:2-3). Hier gebruikt Paulus iets andere woorden. Oude mannen zijn *presbútes*, oude vrouwen *presbutis*. Terwijl hij het aanstellen van 'oudsten' het woord *presbuteroi* gebruikte (Tit. 1:5, zoals we in 1 Timoteüs 5 tegenkwamen). De functieomschrijving 'oudste' wordt dus in Titus 2 niet gebruikt. Ik mag in dit hoofdstuk dus geen informatie over concrete taken in de kerk verwachten. De apostel wil de plaats van de generaties beschrijven. Oud zijn mag juist in de gemeente niet betekenen dat je geen taak meer hebt! Wel moeten we in gedachten houden dat 'oud' in de 1e eeuw niet persé hoogbejaard inhoudt. De levensverwachting was zeker lager dan in onze tijd. Naar onze tijd vertaald moeten we, in het licht van de vergelijking met de jongeren, denken aan de generatie van 50 à 60+!

Priesteressen

Welk profiel tekent Paulus van oudere christenvrouwen? 'Oude vrouwen moeten zijn: priesterlijk in haar optreden, niet kwaadsprekend, niet verslaafd aan veel wijn, in het goede onderrichtende' (2:3). 'Priesterlijk' is letterlijk: passend bij het heilige. Daar

past roddelpraat en drankzucht niet bij. Woorden onder boze invloed – van duivel of drank – breken het goede getuigenis. Terwijl juist de woorden van oudere christinnen goud waard kunnen zijn: als leraressen in het goede. In het spoor van Gods geboden. We noteren dat de apostel hier hét woord voor 'onderwijzen' gebruikt. Zei hij in 1 Tim 2:11-12 dat vrouwen niet mogen onderwijzen in de samenkomst, zij mogen dus wél onderwijzen in het gemeenteleven! Het is één van de natuurlijke trekken van de oudere christin: dat zij 'in het goede onderwijst' (*kalo-didaskalos*). De inhoud van dit spreken vult de apostel concreet zo in: 'zodat zij de jonge vrouwen opwekken man en kinderen lief te hebben. bezadigd, kuis, huishoudelijk, goed en aan haar man onderdanig te zijn, opdat het woord Gods niet gelasterd worde' (2:4-5).

Opnieuw doet de vertaling ouderwets aan. Een bezadigd mens is saai. Maar Paulus bedoelt de seksuele uitstraling. 'Bezadigd en kuis' is met zelfbeheersing en zuiverheid. Oudere vrouwen kunnen dit aan jongeren voorhouden, omdat zij uit ondervinding weten dat seksualiteit een kracht is die schade en schande kan veroorzaken. In de morele vorming en sociale keuzes van vrouwen kan de wijsheid van ouderen een grote rol spelen. Om te waarschuwen, maar ook om op te vangen bij beschadiging. Om in de ontferming van Christus een nieuw begin te maken.

Huis-vrouwen

Ik gebruikte dit kopje ook in mijn bijdrage over 'Verkondigen de vrouwen' om op haar rol in de huisgemeente te wijzen. Het christelijk huis staat ook in Paulus' raad aan de oudere vrouw centraal. Zij mogen het voor-

beeld geven. En in gesprek de **weg** wijzen in de concrete omstandigheden. Oudere vrouwen kunnen de jongere generatie op huwelijk en gezin richten. Om 'man en kinderen lief te hebben': naar de gave van God ook je leven te richten. Het gebod van de liefde begint in eigen huis. Een christenvrouw die haar vrouwelijkheid naar buiten toe richt, mist het doel. Als zij haar huis niet bouwt, kan dat huis geen kerncentrale in de gemeente en haar missie zijn. Het woord 'huishoudelijk' in de vertaling van Tit. 2:5 klinkt ouderwets in onze oren. Mensen die gewend raken aan het feit dat veel christinnen ook een baan in de maatschappij hebben. Je denkt bij 'huishoudelijk' als bijvoeglijk naamwoord al gauw aan een huismus. Het evangelie komt echter in de bewoordingen van Paulus op Kreta binnen in een samenleving waarin de vrouw het huis bestuurt. En waarin het niet gepast is als zij zich los van haar man publiek presenteert. Toch herinnert de apostel ons eraan dat het huis van christenen geweldig belangrijk is. Om elkaar lief te hebben en te helpen in het dagelijks leven. Om kinderen van de Here te ontvangen en voor Hem op te voeden. Dat daarin de man het zijne zal bijdragen neemt niet weg dat het **vrouw** en moeder zijn een eigen waarde heeft. Oudere christinnen kunnen jongere vrouwen helpen haar weg te vinden en houding te bepalen in een veranderende samenleving. Om het evangelie ook het eigen zicht op huis en huwelijk te laten vernieuwen.

Als laatste leerelement in het pastorale onderwijs van oudere zusters noemt Paulus het 'aan haar man onderdanig zijn'. Dit kernwoord uit de huwelijks-ethiek van het Nieuwe Testament keert terug. Wie trouwt staat als man en vrouw in dienst

van de Here. **Niet** ieder voor zich bezig met een eigen program van zelfverwerkelijking, maar om samen beeld van God zijn. Oudere vrouwen gaan de jongere generatie voor, verbaal en voorbeeldig. En ik denk aan de sterke vrouw van Spreuken 31.⁴ Vanuit haar huis heeft zij een geweldige uitstraling. In haar huis kan iedereen terecht. Denk je de vrouw van Spreuken 31 maar nieuwtestamenteisch in: met een gemeentekring bij haar aan huis! Kerncentrale van het koninkrijk.

Getuigenis

Paulus noemt een motief dat we bij allerlei aspecten van levensstijl beluisteren: 'opdat het woord Gods niet gelasterd worde'. De christelijke leer mag niet door een afstotende levenshouding weersproken worden. Je mag ook geen struikelblok opwerpen door wat voor een niet-christen moreel onacceptabel is. Dit argument spoort met wat Paulus in 1 Kor. 11 een schande noemde en in 1 Kor. 14 'het staat lelijk'.

Maar blijkt uit zulke argumenten niet dat de apostel de maatschappelijke fatsoenscode van toen hanteert? Het woord van God wordt vandaag heus niet gelasterd als een christenvrouw een betaalde baan heeft, terwijl hij huisman is. Toch is de maatschappelijke context niet het enige of beslissende argument. Maar het getuigenis van christelijk leven speelt in heel Titus 2 een grote rol. Als het gaat over het voorbeeld dat oudere vrouwen aan jongeren geven én als het gaat over Timoteüs' voorbeeld aan jonge mannen.

Pastorale vrouwen

Uit 1 Tim. 5:1-2 en Tit. 2:3-5 kunnen we veel aflezen over de pastorale rol van oudere vrouwen in

de gemeente. Paulus richt haar voorbeeld en onderwijs op haar vrouwelijkheid en op haar taak in huwelijk en gezin. Is er vandaag niet veel behoefte aan de pastorale wijsheid en warmte van vrouwen? Juist ten opzichte van jongere vrouwen, die op zoek zijn naar haar identiteit. Die in haar seksualiteit beschadigd zijn. Die een plaats in de mannenmaatschappij moeten vinden. En ook door seksegenoten geprest worden aan eigen carrière te denken. Er is wijsheid nodig om opnieuw te doordenken welke plaats het huwelijk en gezin naar Gods bedoeling zullen innemen.

In het Nieuwe Testament komen we weinig ongetrouwde vrouwen tegen. Behalve de dochters van Filippus, maar die hadden een vader als Filippus! In onze samenleving gaan ongetrouwde vrouwen niet schuil in het gezin van vader of broer, maar treden zelfstandig op. Juist in de kerk mogen zij er zijn! Er zijn veel christinnen die met haar levenswijsheid anderen kunnen helpen, die worstelen met het niet-gegetrouwd zijn. Welke plaats is er voor hen in de gemeente? Welke rol kan haar huis in de gemeenschap spelen? Juist ongehuwden hebben in bijbels licht ruimte om zich, ook in pastoraat, aan de zaak van de Heer te wijden. Laten wij hen een ereplaats geven. Ook in de vorm van concrete taken in het pastoraat. We zullen dan wel moeten breken met de wereldse denkwijze, waarin ouderen als niet-meer-van-deze-tijd gelden. Bekering is nodig om de oudere generatie een erevolle plaats geven. Je kunt niet een oudere vrouw als oppas inschakelen, **als** je haar wijsheid negeert. Het vraagt ook om omkeer om als ouderen vanuit Gods Woord en met wijsheid mee te denken met de vragen waar de jongere generatie voor

staat. En niet in eigenwijsheid in het verleden te leven. We zullen ook moeten breken met de onbijbelse denkwijze dat ongehuwden half zijn. Juist in de vriendenkring van Christus ontvangen zij aanvulling. Juist in de samenwerking bieden zij aanvulling. Naar de persoonlijkheid en gaven aan hem of haar gegeven. Met de wijsheid, uit eigen levenssituatie geboren.

Vrouwen als 'oudsten'

Als het onderwijs in het Woord en de geestelijke leiding van de gemeente aan mannen is toevertrouwd, is er ruimte voor een pastorale taak van vrouwen in de kerk. Om in eigen **huis** en op bezoek zielszorg te geven. Juist aan zusters, omdat meisjes en vrouwen er soms behoefte aan hebben met een vrouw **te praten** over intieme zaken. Het ambt van oudste in de gemeente wordt **door** Paulus niet gefundeerd niet beroep op wet of gebod. De sociale positie van de 'oudsten' wordt op natuurlijke wijze gebruikt en gevuld. Zo mag ook *het natuurlijke gegeven* van de wijsheid van volwassen vrouwen – vanuit de kennis van het ongehuwd zijn of vanuit eigen ervaring in het huwelijk – gebruikt worden in onze tijd, in eigentijdse setting! In pastoraal optreden naar de nood van de tijd.

Dr. E.A. de Boer is predikant van de Gereformeerde Kerk te Zeist

Overzicht van de serie schriftstudies

- * Profeterende vrouwen
1: 1 Kor. 11-14
- * Profeterende vrouwen
2: 1 Kor. 14:34-36
- * Profeterende vrouwen 3
Hand. 21:9-14
- * Biddende vrouwen
1: 1 Tim. 2:8-12

- * Biddende vrouwen
2: 1 Tim. 2:13-15
- * Verkondigende vrouwen
Rom. 16; Fil. 4
- Pastorale vrouwen
1 Tim. 5:1-2; Tit. 2:3-5
- * Dienende vrouwen
1: 1 Tim. 3:11; Rom. 16:1-2
- * Dienende vrouwen
2: 1 Tim. 5:3-14

¹ George en Dora Winston, *Vrouwen in de gemeente van Christus* (Apeldoorn: Novapres, 1996), 418-433.

² Zie: J. van Bruggen, *Ambten in de apostolische kerk*, 92-107.

Zie opnieuw de formidabele dissertatie van mevr. A.C.E. (Constance) Gerlings, *De vrouw in her oud-christelijke gemeentelven* (Amsterdam: A.H. Kruij, 1913), 134. Dit boek bevat een schat aan gegevens uit de wereld rond het Nieuwe Testament en de kerkvaders.

⁴ In het eindrapport van de Commissie 'openstelling diakenambt voor de zusters der gemeente' (1994) van dr. NGK speelt Spruiken 31 een belangrijke rol. De 'degelijke huisvrouw' is een zelfstandige optredende vrouw die typisch draconiaal bezig is (p. 19v). Het beroep op de wijsheid wordt door J.M. Mudde uitgewerkt in 'Gij hebt ze alle met wijsheid gemaakt'. De betekenis van de sprekenwijsheid voor de bezinning op de man-vrouwverhouding' in *Vrouwen op een rij-spoor?*, 134-173. Tegenover het beroep op enkele voorschriften of op scheppingsordeningen pleit hij voor een ethiek die de bijbelse motieven van de heilzame gerechtigheid en vrede des Heren als uitgangspunt neemt om actueel wijs te worden en het leven in te richten.

Over de onderlinge omgang in het lichaam van Christus

opvoeding en onderwijs

Ingelijfd

Bij het woord gemeenschappelijk denk je vaak aan het samen dingen hebben, en goed rekening met elkaar houden. Zoals daarover geschreven wordt inzake de eerste christelijke gemeente in Jeruzalem (in Handelingen 4: 32). "Ze hadden alles gemeenschappelijk." Als je dat zo leest kan het zelfs gevoelens van jaloezie bij je oproepen. Ze deelden toen echt alles met elkaar. Wat geweldig om op die manier een gemeenschap der heiligen te zijn. Was mijn instelling maar net zo. Maar helaas, het is tegenwoordig toch niet meer te brengen zo te zijn als in die eerste christelijke gemeente. Dat enthousiasme lijkt ons te ontbreken.

Toch is dat deel, het materieel en sociaal veel gemeenschappelijk hebben, maar één kant van de medaille. Want echte gemeenschap in bijbelse zin is veel meer en veel rijker.

We zijn een stukje van Hem geworden, een deel van zijn lichaam.

De kern van het gemeenschappelijke zit hem in iets anders. Samen delen heeft in bijbelse zin namelijk in de eerste plaats een objectieve kant. En die zit hem vooral in het volgende: Door de doop zijn wij en onze kinderen in Christus ingelijfd. Anders gezegd: we zijn een stukje van Hem geworden van zijn lichaam.

Dat was geen keuze van ons, maar zijn werk.

"**Dat** maak ik mooi zelf wel uit. Ik wil mijn eigen gang gaan, wat anderen doen moeten zij zelf maar weten. Lekker in mijn eentje surfen op internet. Chatten met meer of minder bekenden. Met mijn walkman op in de fietsgroep naar school. En als ik thuiskom, trek ik me lekker terug in mijn eigen kamer met mijn eigen muziek."

Zo redeneert je vijftienjarige kind, Het wil een eigen leven leiden. Dat is klaarblijkelijk zo gegroeid vanaf het moment dat je kind als dreumes bij het aankleden tegen je zei: "Ikke sellef doen!"

Is het iets van deze individualistische tijd? Is het echt zoveel anders dan vroeger, als je lekker kon wegduiken in je boek. In je droomwereld weg dwalen?

Vrijwilligersorganisaties komen schromelijk mensen te kort. Want iedereen heeft het tegenwoordig zo enorm druk. Pa heeft een volledige baan, moe werkt voor een aantal dagen per week buiten de deur, de kinderen vanaf veertien jaar hebben zijn bezet door huiswerk en in het weekend of 's avonds door baantjes. Waar zou je dan de tijd vandaan moeten halen om je op vrijwillige basis in te zetten voor de behoeftige medemens? Je maakt wel een bedrag over via de giro. Veel organisaties moeten betaalde krachten in dienst nemen, en vragen dan om hogere bijdragen, maar zou dat de oplossing zijn? Lijkt het niet op het afkopen van je fysieke inzet? Gaat zo het functioneren van de gemeenschap door gebrek aan liefde en echte aandacht de ondergang tegemoet? In dit artikel proberen we na te gaan: waf is dat eigenlijk leven in een gemeenschap (van heiligen) en wat kun je daar in de opvoeding mee? Zeker in onze individualistisch ingestelde maatschappij, Hoe helpen we onszelf een goed voorbeeld te zijn voor onze kinderen?

Het zelfde hart

Doordat we aan Christus verbonden zijn, delen we *ni* samen. Als je nog eens aan het voorbeeld van het lichaam denkt: in een lichaam delen alle leden het hart. Zonder liet hart zou het leven van elk lichaamsdeel onmogelijk zijn. Lichaamsdelen zouden niet *eens* echt kunnen samenwerken, samenleven, elkaar aanvullen, als niet dat gezamenlijke hart klopt. Lichaamsdelen zijn door de Here God zo aan elkaar verbonden in Christus. Hij is *het* hart, wij zijn de delen van het lichaam. Door Hem is daarin onze plaats aangewezen. Dit feit mag heel je denken en handelen wat betreft het samenleven bepalen. Dan is dat wat je met anderen deelt niet meer afhankelijk van jouw gevoel. Ligt hij of zij me wel? Of, hoe hij leeft, dat moet hij zelf maar weten. Dat bestaat niet in een lichaam. Dan geldt in de eerste plaats het objectieve feit dat je in Christus bent.

Hij is het hart, wij zijn de delen van het lichaam.

Daarvoor heeft Hij je uitgekozen. Het merkteken daarvan draag je mee op je voorhoofd. En het mooie daarbij is: het is dus niet afhankelijk van jou, maar het is je door God gegeven. Dat is een feit voor een ieder die God op zijn Woord gelooft. Deze insteek heeft ook gevolgen voor de opvoeding van je kinderen. Opvoeden is in de eerste plaats een kwestie van doorgeven en voorleven. Dit grote wonder - je bent een deel van Christus - zullen ouders aan hun kinderen doorgeven. Dat is geen vrijblijvende keus van hen, maar het is een opdracht (zie *o.a.* Deut 6.). Een prachtige gelegenheid om het aan je kinderen vertellen doet zich iedere keer voor als de doop bediend wordt of ter sprake komt. Weet je wel voor *iets* moois daar

voor in de kerk gebeurt? Dat is met jou ook gebeurd. Daar zegt de Here God tegen kinderen: "Je hoort hij Mij, je bent zelfs een stukje van Mij." En daardoor hoor je ook hij al die andere mensen van God. Zijn hart klopt voor jou en voor hen om ons in beweging te zetten, met elkaar en voor elkaar.

Volharden

Hoe kun je dat gedachtegoed nu vasthouden voor je zelf en je kinderen? Want het ene moment is het waarheid voor je en het volgende moment ben je het zomaar wees kwijt. Een bekend bijbels woord voor volhouden is volharden. Volharden is een werkwoord. Er is daarbij activiteit nodig. Dan kan dit geweldige objectieve feit ook meer voor je gaan leven. Het moet je eigen worden. Je moet er een steeds warmer gevoel bij krijgen. Over die stimulans tot volharding kun je lezen in Handelingen 2: 42: "En zij bleven volharden bij het onderwijs der apostelen en de gemeenschap, het breken van het brood en de gebeden."

Hier staat beschreven, hoe dat feit van het 'deel van Christus zijn' in je leven warmte kan krijgen. Zodat het meer dan een feit voor je wordt. In de eerste gemeente deden ze dat door zich steeds maar te laten voeden door het Woord van God. En dat is iets wat je van hen over kunt nemen. Neem tijd voor regelmatige bijbelstudie. Plan het in in je weekrooster. Laat het niet bepalen door het feit of je misschien nog ergens tijd of energie over hebt. Een andere plek waar je geloof gevoed kan worden is aan de tafel van Here. Door het bewust deelnemen aan de maaltijd, waar Hij je "dorstige hart wil voeden en laven".

Een ander aspect om je levende relatie met de Here te onderhouden is het gebed. Volharden in het

bidden. Je 'terugpraatlijn' naar boven in tact houden. Dat geeft op den duur een steeds inniger band met Hem. Daardoor ervaar je des te meer dat je echt samen met Hem leeft. Dan wordt het steeds minder 'Hij en ik', maar juist meer ik in Hem en Hij in mij. Je band met Jezus lijkt wel een beetje op die van een verliefd paartje. Ze doen alle moeite om elkaar te spreken, dag in dag uit. Ze willen elkaar steeds beter leren kennen. En als ze niet in de gelegenheid zijn om elkaar dagelijks te zien, dan is er de telefoon

Daardoor ervaar je des te meer dat je echt samen met Hem leeft.

of de e-mail. Maar je wil gewoon contact, anders vervreemd je van elkaar. Zo werkt het ook met het objectieve gegeven dat je een deel van Christus bent en daardoor aan alles van Hem deel mag hebben. Door het onderhouden van het contact groeit de band met Hem. Het wordt een levende band. En dat merken je kinderen aan jou, misschien valt het zo op dat jij je bewust bezig houdt met de band met Hem. Ze profiteren er vast van mee. Het kan er zo zeker aan meewerken dat ook ~~zij~~ die hand met Jezus zo willen ervaren en aanhalen.

Samen leven: elk zijn plaats

Als leden van Gods kerk heb je dus sowieso een band met elkaar via Christus. Dat zal je nok onze drijfveer moeien zijn om met de andere delen samen één lichaam te zijn. Die gemeenschappelijkheid van het lichaam kan zich op diverse manieren uiten: Als één lid lijdt, lijden alle leden mee... (1 Cor. 12: 26). Het oog helpt hij de besturing van de hand en de voet. Het oor werkt samen met het oog, en de smaak stimuleert de kauwspieren. Daar waar nodig schieten lichaamsdelen

elkaar te hulp. Je lichaam krimpt in elkaar en maakt zich klein hij naderend gevaar. Sommige lichaamsdelen functioneren ongemerkt op de achtergrond, je hoeft ze niet aan te sturen. Maar ze zijn wel van vitaal belang, denk daarbij maas aan de ademhaling. De lichaamsdelen zijn in hun functioneren nooit tegen elkaar, maar

Nooit tegen elkaar, maar juist op elkaar gericht.

juist op elkaar gericht. En alle handelingen van het lichaam zijn op hun beurt weer gericht op het leven en ze worden allen gevoerd door het hart.

In de praktijk

In de dagelijkse levenspraktijk van een christen betekent dat: als leden van Christus ben je op elkaar gericht. Je deelt dan in de eerste plaats de geestelijke goederen met elkaar. Datgene wat je in Christus hebt gekregen. Daar zou je gesprek meestal over moeten gaan. Maar helaas moet je vaak tot de constatering komen: Wat heb ik het er eigenlijk weinig over met mijn geloofsgenoten. Wat belict ons daarin eigenlijk? Zou het kunnen zijn dat we teveel er van de gedachte uitgaan: "Dat welen we toch zeker wel van elkaar." Maar al is dat zo, zou het dan toch niet goed zijn om het er veel vaker wel met elkaar over te hebben. Om elkaar steeds opnieuw te verwarmen met enthousiaste verhalen over het grootste wonder van je leven. Zou het kunnen zijn, dat de verlossing door Jezus Christus zo vanzelfsprekend is geworden, dat je er niet versteld van moet staan dat onze kinderen er niet meer verwonderd over zijn? Waar zouden ze die veiwondering vandaan moeten halen? Merken ze er wat van bij ons? Misschien ben je wel verwonderd bij jezelf, maar praat

je er eigenlijk nauwelijks over. Daar kun je je verschuilen achter de uitdrukking: "Dat ligt niet zo in de volksaard." Zou liet dan niet de hoogste tijd zijn daar wat aan te doen!

Waar je hart vol van is, daar zou je mond van moelen overlopen. Of moet je misschien loch eerst eens kijken waar je hart inee gevuld is? Samen leven is dus ook je rijkdom in Christus met elkaar delen. De aangewezen weg daarbij is: Veel en intensief met elkaar over die zaken doorspreken. Natuurlijk, in de kerkdiensten moeten de bouwstenen daarvoor aangereikt worden. En dan is het wel heel makkelijk om dadelijk met veel kritiek klaar te staan, als je vindt dat het te weinig gebeurt. Maar zou het niet sterker zijn dan eerst naar jezelf te kijken? Is aan jou te merken dat je in Christus bent en deel van zijn lichaam? En lichaamsdelen zijn toch crop uil om elkaar te ondersteunen? Dat gaat ook op als je te maken krijgt met een 'andere partij'. Als iemand met een kritische opmerking bij jou

Ben je bereid daar de harts slag van je Verlosser in op te merken?

komt, omdat dat andere lichaamsdeel zich zorgen maakt over jou. Ben je bereid daar de harts slag van je Verlosser in op te merken? Kinderen leren de basisprincipes om in een gemeenschap te leven door wat ze zien en horen. Dat gebeurt voor het grootste deel tussen het eerste en het twaalfde levensjaar.

Deel jij je schatten regelmatig met hen? Zij behoren tot de eerste kring van deelgenoten. En anders merken ze ook wel liaarfijn op hoe jij daarin staat.

Gebed voor elkaar

Als deel van het Lichaam van Christus ben je bezorgd over de andere delen. Want je kunt

gewoonweg niet zonder elkaar. Je bent op elkaar betrokken. Daarbij gaat het er dan niet om, of je iemand aardig vindt of niet. Je bent door Hem zelf in Zijn lichaam geplaatst. Er is daarbij geen sprake van vrijwilligheid. Hoe kun je daar inhoud aan geven?

Het gebed voor elkaar is daarbij heel belangrijk. Je kunt niet bij iedereen op de stoep staan. Liever niet zelfs! En, al zou je het misschien niet denken, het gebed is niet bepaald een kleinigheid. Het gaat zelfs voor het 'op de stoep staan' uit. Het is het voornaamste wat we voor elkaar kunnen doen. In Handelingen 2:42 lazen we dat ook al: ze volhardden met elkaar in de gebeden.

Samen leven leer je aan je kinderen door ze voor te gaan in het

Je kunt niet bij iedereen op de stoep staan. Liever niet zelfs.

bidden voor elkaar. Voor mensen binnen het gezin, binnen de kring van de gemeente, voor de kerk wereldwijd, voor alle mensen. Bij de Joden is het op de sabbat de gewoonte dat ze bij de maaltijd hun kinderen stuk voor stuk zegenen en opdragen aan de Here. Je zou daarvan wat over kunnen nemen. Je kunt bijvoorbeeld ook elke zondag ieder gezinslid apart aan de Here opdragen met een specifiek gebed voor hem of haar voor de komende week. Je zou dan eerst kunnen vragen welke bijzonderheden hen in die week te wachten staan: een moeilijke toets, een sollicitatie enz. En dat dan vervolgens in een gebed aan tafel opdragen aan de Here. Dat zou je kunnen afsluiten door je kinderen vervolgens Gods zegen voor die week toe te wensen. Immers aan de zegen van de Here is alles gelegen. Tevergeefs gezwoegd zonder Gods zegen (zie Ps 127). Het gevolg van een dergelijk optreden is dat je als ouder

je kinderen meeneemt in een leven dat je deelt met elkaar en samen met de Here God.

Daadwerkelijke hulp

Lichaamsdelen komen ook in actie voor elkaar. Dat kan door het gebed met en voor elkaar, zagen we hierboven. Maar je kunt ook je daadwerkelijk inzetten voor je naaste in nood. Een aantal activiteiten valt daarbij voor ons af door afstand of eigen onvermogen. Zo kunnen we niet met zijn allen naar het zendingsgebied. En ben je misschien niet zo technisch dat je voor de Luisterpost geluidsopnamen kunt verzorgen. Dan kan een stukje financiële ondersteuning voor die instanties, naast je gebed, jouw daadwerkelijke hulp zijn. Maar znu er onder ons tegenwoordig echt zoveel onvermogen zijn dat er op veel fronten geen vrijwilligers meer te vinden zijn? In een televisieprogramma deed onlangs een vakbondswoordvoerder de suggestie dat elke scholier pas een diploma kon krijgen als hij een certificaat had

Wat zouden ze merken van jouw betrokkenheid en belangenloze inzet voor anderen?

waarop aangetoond werd dat hij/zij gedurende de schoolloopbaan 80 uren aan dienstverlening had gedaan. Een soort verplichte vrijwilligheid dus. Hoe is het zover gekomen. Je kunt dan misschien wel zuchtend klagen dat die jeugd van tegenwoordig alleen maar voor eigen genot lijkt te gaan. Maar hoe leven we ze voor? Een kritische blik naar jezelf door de ogen van de jongere kan nooit kwaad. Wat zouden ze merken van jouw betrokkenheid en belangenloze inzet voor anderen? Het zou toch wel schrijnend zijn als we het verplichte vrijwilligerswerk zouden moeten gaan invoeren. Zover zou het niet moeten komen, zeker niet binnen de

gemeente van Christus. "In de gemeente van Christus mag niemand ongetroost leven onder druk van ziekte, eenzaamheid of armoede." (bevestigingsformulier diakenen). Lichaam zijn betekent elkaar daadwerkelijke hulp bieden. Je inzetten op vrijwillige basis voos instanties die op wat voor wijze dan ook om hulp vragen. Of zou in de gemeente van Christus snms ook het virus toegeslagen hebben dat verlamrend, verziekend kan werken! Met virus dat betaalde arbeid heet en dat pas echte levensvoldening biedt, omdat je er dan pas echt bij hoort? Virussen kunnen dodelijk werken. Ze moeten bestreden en vernietigd worden anders richten ze verwoesting aan.

Liefdewerk

Binnen het lichaam van Christus zal op dit punt misschien een periodiek gezondheidsonderzoek moeten plaatsvinden. Vrijwilligerswerk is liefdewerk. Waar de liefde de drijfveer is gaat het hart sneller kloppen. Kun je dat 'afkopen' met een gift, al is hij nog zo groot? Liefdewerk is juist zo'n mooie afspiegeling van het werk van onze Heiland. Hij kwam om slechts te dienen. Hij liet zijn heerlijke plaats in de steek, om je in zijn lichaam op te nemen. Dat is dus het kenmerk van het lichaam van Christus, omdat dat juist het typerende is van Hem: dienen. Liefdewerk geeft juist enorm veel voldoening, omdat jij je zo een deel van Christus weet, die een ander lid met zijn dienst opge-

Omdat dat juist het typerende is van Hem: dienen.

beurd heeft. En je bent als lichaamsdeel er toch op uit dat het lichaam leeft. Opvoeden betekent ook dat kenmerk doorgeven en voorleven. Als jij bijvoorbeeld betrokken bent op vluchtelingen

en je gaat ervoor, dan zullen je kinderen in dat voorbeeld ook volgen. En dan hoef je ze eigenlijk nauwelijks uit te leggen wat je motieven zijn. Dat voelen ze bijna. Datzelfde geldt ook als vader regelmatig avonden op pad moet omdat hij ouderling is in de gemeente. Hoe ga je daar zelf mee om, in je houding, in je spreken, in

Samen leven binnen het lichaam van Christus is rijk.

je gebed? Wat laat je er bijvoorbeeld van zien als moeder tegenover de kinderen? Je kunt er wat onderhuids mopperend over praten, omdat de kerkenraad zoveel tijd vraagt. Of zien je kinderen mede door jou een vader die zich mag inzetten tot opbouw van het lichaam van Christus?

Samen leven is rijk

Samen leven binnen het lichaam van Christus is rijk? Je leeft niet solo. Je hebt warmte nodig. Die krijg je door het bloed. En ook je kinderen mogen zich warmen aan het bloed van het Lichaam. Dat bloed is van Christus. Het stroomt door het hele lichaam. Dat blijft zo tot in eeuwigheid. Stel je voor, dat het lichaam van Christus voor jou niet bestond. Het samen leven zou ten dode opgeschreven zijn. Door het bloed dat vanuit het Hart door zijn hele Lichaam gepompt wordt tot in de kleinste haarvaten zijn we aan elkaar verbonden. Dat voedt ons hele functioneren. Zo kan ons samen leven eeuwig samen leven worden!

Jetze J.D. Baas is directeur van een gereformeerde basisscholen mede-hoofdredacteur van het opvoedingstijdschrift "Aan de hand"

¹ Voor dit artikel is o.a. gebruik gemaakt van het boek 'Je leven delen' door Jerry Bridges, uitgegeven door de Navigators

PAS OP DE PLAATS VOOR KIERKEGAARD

G. Glas

samenleving

Zonder twijfel behoort Søren Aabye Kierkegaard (1813-1855) tot de in gereformeerde kring meest onderbelichte christelijke denkers. In deze rubriek vraag ik graag een moment uw aandacht voor deze geniale Deense denker.

Directe aanleiding zijn mijn ervaringen tijdens het college reformatrische wijsbegeerte in Leiden, waar ik inmiddels een aantal semesters aandacht heb geschonken aan Kierkegaards werk.

Opvallend is dat Kierkegaard het momenteel weer goed doel hij studenten. Dat is wel eens anders geweest. Toen de existentialisten uit raakten, raakte ook Kierkegaard in het vergeetboek. Toen en nu wist men niet hem vaak geen rand. Was hij wel een echte filosoof of toch meer een dichters-essayist? Was zijn werk niet primair theologisch en ook te onsystematisch om serieus genomen te worden?

Nieuwe belangstelling

Maar ziedaar. Er is een stroom van nieuwe literatuur over Kierkegaard. Studenten stromen weer naar de colleges die aan hem en zijn werk zijn gewijd. Ook studenten zonder christelijke achtergrond blijken geïnteresseerd.

Kierkegaards diepgang, radicaliteit en non-conformisme spreken aan. Christelijke studenten zijn gchocid door het eigen soort apologetiek dat hij ontwikkelt; een apologetiek die het niet in de eerste plaats moet hebben van de logische redenering, maar vooral van de indringende analyse van het leven zelf, met z'n innerlijke

dynamiek en talrijke ambivalenties. Men heeft met een denker als Kierkegaard zelden het gevoel dat verwijzingen naar het christelijk geloof er met de haren bij worden gesleept. Steeds probeert hij de religieuze dimensie van binnenuit te benadren.

Ook in de internationale literatuur neemt de belangstelling voor zijn persoon en werk toe. Er is een florerend studiecentrum in Kopenhagen, met een eigen tijdschrift en boekenfonds.

Recent verscheen een nieuwe biografie door Alisdair Hannay. Zijn werk is nu – uitgezonderd de losse aantekeningen en de dagboeken – door vertalers aan het St Olaf college in Minnesota in het engels vertaald. Ook in het Nederlands is zijn belangrijkste werk recent (opnieuw) verschenen.

Kierkegaard weet in zijn werk snaren te raken waarvoor onze tijd gevoelig is. De man en zijn werk zijn op een intrigerende manier met elkaar verbonden. Kierkegaard verhoogt de spanning door zich te verschuilen achter allerlei pseudoniemen: personages die zelf ook weer commentaar op elkaars werk leverden. Na het verbreken van zijn verlovings met Regina (omdat hij een leven met haar niet verenigbaar achtte met zijn roeping als schrijver), leefde hij een teruggetrokken bestaan. Gedurende tien jaar schreef hij als een bezetene. Regelmatig raakte hij verward in schandalen door zijn bijtende kritiek op kerkelijke en wereldlijke leiders. In zijn werk treft men een kritische ana-

lyse van zowel een verburgerlijkt christendom als van de esthetische bestaanswijze. De term esthetisch duidt hier op het zinniglijke, op het ongereflekt opgaan in de dingen, het uit zijn op dat wat het bestaan avontuurlijk, mooi en opwindend maakt. De estheet is de persoon die een uiteindelijk egocentrisch spel speelt, waarin alles en allen hem uiteindelijk slechts tot vermaak dienen. Zijn leven is een leven van drukte. Wal begint als een cultivering van het menselijk verlangen draait uiteindelijk uit op wanhoop en ongekwalificeerde prikkelhonger. Daartegenover staat de behoefte aan een diepere eenvoud en rust die welhaast op iedere pagina van Kierkegaards werk tastbaar wordt. Die behoefte aan eenvoud en rust staat op zijn beurt in contrast met de complexiteit van zijn denken en met de heterogeniteit van gezichtspunten vanwaaruit hij zijn ideeën ontwikkelt.

Enkele centrale gedachten

Zelf hen ik pas betrekkelijk laat aan de serieuze bestudering van zijn werk toegekomen. Daarin ben ik kind van de gereformeerde traditie, die nooit veel op had met Kierkegaard of simpelweg niets van hem wist. Vreemd is dat wel, als men er over nadent. Kierkegaard is een figuur die in de lijn van Augustinus en Luther geplaatst moet worden. Bij alle drie treft men een sterk accent op het innerlijk en op de bekeerling als een proces van innerlijke transformatie. Bij alle drie vindt

de mens het centrum van zijn bestaan niet in zichzelf, maar buiten zichzelf: in de verhouding tot God. Alle drie waren het diepgravers. Het ging hen om de essentie van het christelijk geloof. Al worstelend tracht zij de misère van een leven zonder verlossing voor ogen te stellen. Angst, vertwijfeling en demonie zijn bij Kierkegaard sleuteltermen.

Heeft Kierkegaard daarbij ook oog voor het feit dat de verlossing herstel van een eens goede schepping is? Dat is een moeilijke en tegelijk heel belangrijke vraag. Vaak heeft men hem afgeschilderd als voorloper van het existentialisme. Net zo als bij de latere existentialisten zouden vrijheid en menselijke subjectiviteit door hem zo absoluut worden gesteld dat al het andere (het behoud van de schepping bijvoorbeeld) daarbij in het niet valt. Die tekening is aantoonbaar onjuist. De verinnerlijking die kenmerkend is voor een bestaan dat zich in religieuze zin verdiept, is geenszins een louter innerlijk gebeuren. Zo laai Kierkegaard in Of/Of bij monde van rechter Wilhelm zien hoezeer in het huwelijk, als een ethische instelling, het esthetische moment bewaard blijft, in plaats van afgezworen te worden. De schoonheid van de prille relatie verdiept zich wanneer het huwelijk wordt aangegaan. Juist door er een derde bij te betrekken – de Allerhoogste aan wie beide geliefden trouw zweren – raakt het huwelijk niet belast door de dwang zich zo te gedragen dat men de ander ten allen tijde behaagt. De schoonheid en uitdaging ondergaan een innerlijke verdieping door de belofte van trouw die het esthetische moment niet uitsluit, maar een nieuwe betekenis geeft.

Ik geef toe dat we hier nog niet toe zijn aan een architectonische scheppingsbeschouwing in de

trant van Abraham Kuyper. Maar men kan niet zeggen dat hij Kierkegaard het schepselmatige in het proces van verinnerlijking wordt buitengesloten.

Het is meer zo – en daarin schuilt ook het apologetische moment – dat in de religieuze verdieping van het bestaan, het leven in zijn eenheid steeds meer zichtbaar wordt, in steeds wijder cirkels. Dit zichtbaar worden van eenheid noemt Kierkegaard transparantie. Een van de hoogtepunten in dit verband is Kierkegaards Ziekte tot de dood, waarin de onontwijkbaarheid van verlossing en berouw wordt getekend, wil het bestaan zich niet verliezen in onoplosbare tegenstrijdigheden en gebrek aan transparantie.

Gereformeerden en Kierkegaard

De weinige denkers van de reformatie die zich met Kierkegaard intensiever hebben bezig gehouden, in de 20e eeuw bijvoorbeeld Schilder en Zuidema, hebben dit laatste element – dat van de gerichtheid op eenheid, eenvoud en transparantie – teveel veronachtzaamd. Zij leggen in hun Kierkegaard-interpretatie vooral het accent op die passages waarin Kierkegaard het paradoxale en absurde karakter van het geloof belicht.

Inderdaad is het zo dat Kierkegaard in het voetspoor van de apostel Paulus het geloof in Christus als verlosser een 'dwaasheid' en een 'ergernis' noemt en dat hij dit filosofisch verwoord door de term paradox te gebruiken. Het geloof heeft betrekking op 'wat in geen mensenhart is opgeklimmen'. De filosofie, zo zou men zijn bedoelingen kunnen parafraseren, brengt de denker tot het punt dat hij deze ergernis ook in zijn eigen denken benrerkt. Die eigenrni dwingt tot een keuze; een uiteindelijk religi-

euze keuze. Die keuze zelf draagt evenwel een element in zich dat zich aan het denken onttrekt. Ze is in elk geval niet gebaseerd op berekening. Ze impliceert een sprong. Die sprong, is niet een arbitrair beslissingsmoment. Het is geen pok. Dat hebben oppervlakkige lezers er soms wel van gemaakt. Kierkegaard wil deze gangbare tegenstelling in de apologetiek juist overschrijden – de tegenstelling tussen enerzijds een apologetiek die meent dat je wel 'gek' moet zijn als je niet in God gelooft en anderzijds een apologetiek die meent dat geloof juist een vorm van 'gektheid' (dwaasheid) is omdat die 'gektheid' (dwaasheid) nu juist het verschil uitmaakt tussen echt geloof en rationeel gefundeerde overtuigingen.

De keuze waar het hier over gaat is dus een sprong, maar tegelijk groeit men er naar toe. Men kan die groei eventueel bevorderen, maar niet helemaal in regie nemen. Transformatie (beking) betekent aan de ene kant dat het bestaan in z'n volle omvang op losse schroeven komt te staan. Aan de andere kant betekent het dat niet alles verloren gaat. Transformatie betekent ook behoud!

Men moet bij dit alles bedenken dat Kierkegaard zich met het aanbrengen van deze accenten vooral verzette tegen de filosoof G.W.F. Hegel, die de wereldgeschiedenis, inclusief de geschiedenis van het christendom had beschreven als uitdrukking van een zich door dialectische tegenstellingen heen verwerkeliende en ontplooiende (wereld)geest. Daarmee werd Hegel in de ogen van Kierkegaard de filosoof die het christelijk geloof rationeel inzichtelijk trachtte te maken. Het probleem van deze filosofie is volgens Kierkegaard dat ze niet 'leefbaar' is. Kierkegaard bestempelt Hegel en de zijnen als

houwers die een enorm huis neerzetten cii als het af is zelf in het hondchok ernaast gaan slapen.

Zoals bekend heeft K. Schilder in werk uit de jaren twintig en ook in zijn dissertatie aandacht geschonken aan bepaalde elementen uit Kierkegaard's denken. Duidelijk is dat de jonge Schilder zeer geboeid was door de Deen. Ook blijkt hij met name in zijn dissertatie zich **wel** degelijk bewust te zijn van de achtergrond van Kierkegaard's denken, met name diens verzet tegen Hegel's filosofie. Bij Schilder komt Kierkegaard echter vooral in beeld als de denker op wil: de dialectische theologie zich **had** beroepen. Schilder bestreed zoals bekend de dialectische theologie, die zich door Kierkegaard had laten inspireren, met name inzake de aard van de goddelijke openbaring. Deze zou ten principale een paradoxaal en momentaan gebeuren zijn. Met Calvijn en de filosoof Vollenhoven bestrijdt Schilder de idee van de paradox. Vollenhoven was in 1918 op de 'wijsbegeerte des wiskunde vanuit theïstisch standpunt' gepromoveerd en had in 1927 een boekje over kentheorie het licht doen zien (Logos en ratio), waarin hij de grondwet van **de** logica, de regel van de uitgesloten derde, bevestigt (een **bewering** is waar of onwaar). Weliswaar is de openbaring in haar werking een mysterie en dus nooit ten volle inzichtelijk te maken, aldus Schilder. Maar zij verbreekt de denkwallen niet. Zij kan dat niet en mag dat niet en dus is de paradox – opgevat als een denkvorm die de denkwet terzijde tracht te stellen – geen geschikt middel om de goddelijke openbaring in beeld te krijgen. In de praktijk werkt het begrip paradox mystificerend, zeker in handen van theologen, aldus Schilder.

Schilder heeft **zich** gerealiseerd dat de Kierkegaard uit de dialectische theologie niet dezelfde is als de teruggetrokken bestrijder van Hegel uit het 19^e eeuwse Kopenhagen. Maar veel werk tieft hij van dit verschil niet gemaakt, vermoedelijk omdat zijn interesse een primair theologische was. Dat neemt niet weg dat de tekst blijkt geeft van Schilder's fascinatie. Het ware te wensen dat iemand Schilders verwerking van Kierkegaard nog eens grondig onder de loupe neemt en becommentarieert, juist op de aspecten die meer tussen de regels door doorschemeren.

Ik noemde ook even de naam van de reformatische filosoof **Zuidema**. Deze laatste wijddt in Denkers van deze tijd een venijnig hoofdstuk aan Kierkegaard. Geheel in lijn met zijn eerdere kritiek op existentialistische denkers als Sartre, Heidegger en Camus, kritiseert hij Kierkegaard's subjectivisme en zijn 'actualistische' visie op de geschiedenis. De term actualistisch slaat bij Zuidema op de gedachte dat de werkelijkheid zich concentreert in het moment. Het moment wordt bij Kierkegaard een 'eewigheids-atoom', aldus Zuidema. Ofschoon deze laatste term ook bij Kierkegaard voorkomt, meen ik toch dat Zuidema's tekening eenzijdig is. Hij ziet Kierkegaard teveel als voorloper van het existentialisme en laat daardoor belangrijke facetten van diens denken onderbelicht. Ik laat het moeilijke onderwerp van Kierkegaard's tijdsfilosofie hier rusten.

Tot besluit

Het valt op dat in de gereformeerde verwerking van Kierkegaard erg het accent op diens vermeende subjectivisme en irrationalisme heeft gelegen. Kierkegaard zou een irrationalistische opvatting van religieus geloof

hebben gekoesterd (credo qui absurdum; ik geloof omdat het ongerijmd is). Ik **ben** van oordeel dat deze interpretatie Kierkegaard geen recht doet. Tegelijk ben ik mij er van bewust dat er aan zijn adres tal van fundamentele en kritische vragen te stellen zijn. Hier beperk ik me tot de vaststelling dat er in Kierkegaard's werk bij alle complicaties en ambivalenties een rode draad is, die bestaat in de erkenning van een integrerende tendens die werkzaam wordt wanneer de geloofshouding wordt aangenomen. Die integrerende tendens begint wel in het innerlijk, maar ze betreft daar ook anderen en de omringende wereld bij. Kierkegaard is vandaag actueel vanwege zijn methode (die van het filosofisch en psychologisch gedachtenexperiment), maar bovenal omdat hij op indringende wijze laat zien wat een leven zonder God en zonder verlossing betekent en hoe het leven zich transformeert wanneer de mens het waagt zich over te geven aan de levende Heer. Tot slot: de gereformeerde nadruk op Kierkegaard's subjectivisme zegt ook iets over de gereformeerden. Wat het zegt? - dat lijkt me een vraag voor een ander artikel. Ik vind het in elk geval te simpel om de Kierkegaard-kritiek als het zoveelste bewijs van gereformeerd 'objectivisme' aan te voeren. Daarvoor is juist het denken van iemand als Schilder te complex. Maar er ligt hier wel een punt van blijvende aandacht. Met elkaar moeten we heel goed blijven nadenken over de vraag wat **voor** soort houvast het is dat liet geloof in God mensen geeft. Geloven is immers iets heel anders dan 'op safe spelen'.

Prof. dr. G. Glas is als psychiater verbonden aan Zwolse Poort en als bijzonder hoogleraar reformatische wijsbegeerte aan de Universiteit Leiden.

LIED 459: DOOR DE NACHT VAN STRJD EN ZORGEN

J. Smelik

lied van de week

In Nederland kennen we niet veel kerkliederen uit Scandinavië. Daarom is hier lied van de week bijzonder te noemen. Het werd gedicht door Bernhard Severing Ingemann. Deze dichter werd in 1789 als zoon van een luthers predikant geboren in Thorkilstrup in Denemarken. Aan de "Akademis Skole" te Sorø werd hij hoogleraar Deense taal en literatuur. Deze functie hield hij tot aan zijn dood in 1862.

In de Lutherse staatskerk van Denemarken heerste in de negentiende eeuw een strijd tussen enerzijds de officiële kerkelijke leiding, die een vernieuwing van het geloof en de liturgie in rationalistische geest nastreefde, en anderzijds kerkelijke gemeenten en predikanten (de "opwekkingsbeweging") die een meer innerlijke vernieuwing van kerk en theologie voorstonden. Binnen dit conflict speelden ook kerkliederen een rol. In die zin dat er strijd werd gevoerd over gezangboeken en hun inhoud, en ook dat liet nieuwe kerklied met name gecultiveerd werden binnen de Deense opwekkingsbeweging om haar theologie te propageren en haar idealen te verwezenlijken. De productie van nieuwe kerklieden in Denemarken nam in de negentiende eeuw een hoge vlucht als nooit tevoren.

Samen met zijn vriend Nicolai F.S. Grundtvig (1783-1872) behoorde Ingemann tot de meest prominente Deense lieddichters uit de negentiende eeuw. Ten behoeve van het schoolonderwijs schreef hij nieuwe liederen die hij

samenbracht in de bundel *Morgenpsalmer til Brug for Eleverne i Sorø Akademies Skole* (1822-1842). Populairder werd Ingemanns liedboek *Høimesse-Psalter til Kirkeaaers Helligdage* (1825), een bundel voor liturgisch gebruik met bijbelliederen die geordend zijn volgens het kerkelijk jaar. Bijzonder was de opdracht die Ingemann in 1854 kreeg om het officiële Deense *Psalmebog* (= letterlijk: gezangboek) uit 1852 te reviseren. Deze bundel moest aanvaardbaar zijn voor zowel de kerkelijke leiding als de opwekkingsbeweging. De gereviseerde bundel met 570 liederen werd in 1855 vrijgegeven, maar niet zonder slag of stoot in gebruik genomen.

Hoewel Ingemann ook als autoriteit door de kerkelijk top werd aanvaard, stond hij met zijn liederen toch meer aan de zijde van de opwekkingsbeweging. Dat blijkt eens te meer uit de thematiek van het lied van deze week. Het lied zingt namelijk over een thema dat binnen piëtistisch gerichte kringen altijd al favoriet is geweest: liet bereiken van de hemelse rust na een moeizame reis op aarde. Een populair beeld was daarbij het beeld van de pelgrim die door nacht en ontij op weg is naar liet eeuwig huis. De metafoor van de pelgrimsreis was al geliefd bij zeventiende-eeuwse en achttiende-eeuwse piëtistische lieddichters. In Nederland komen we de pelgrim-thematiek vooral in de *Vervolgbundel* (1866) tegen. Denk u bijvoorbeeld maar aan het bekende lied "Komt, laat ons voortgaan, kindren" van Gerhard

Terseccgen (zie *Liedboek* gez. 441). Ingemann staat dus in een internationale traditie van dichters die pelgrimsliederen schreven. Een belangrijke notie in Ingemanns lied is het accent dat gelegd wordt op de *gemeenschap* en de *eenheid* van pelgrims. *Gezamenlijk* maken zij de "kruistocht" (str. 4), d.w.z. een moeizame reis door het leven.

In Nederland werd het lied van Ingemann voor het eerst in een bewerking opgenomen in de *Nederlandse Hervormde Bundel* van 1938 (gez. 116). Dit betrof echter een vertaling van de Engelse versie van het lied ("Through the night of doubt and sorrow") van Sabine Baring-Gould (1834-1924). Deze Engelse versie, die in 1867 gepubliceerd werd in *The People's Hymnal*, werd vooral bekend doordat zij in 1875 opgenomen werd in de invloedrijke bundel *Hymns Ancient and Modern*. Ten behoeve van het *Liedboek voor de Kerken* schreef J.W. Schulte Nordholt (1920-1995) een nieuwe vertaling die nauwer aansluit bij het origineel.

Melodie

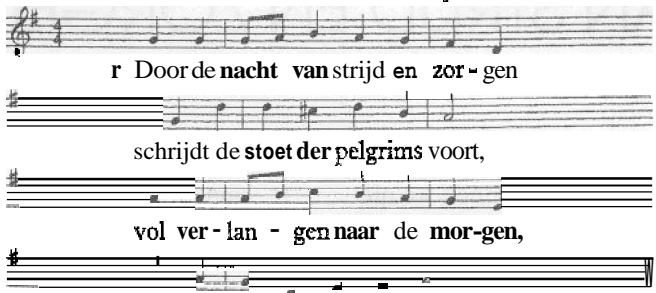
In de loop der tijd is het lied van Ingemann op diverse melodieën gezongen. In Nederland is gekozen voor de melodie van John Stainer (1840-1901), die in Engeland bekend staat onder de naam "Love divine". Stainer was in zijn tijd een vooraanstaand en invloedrijk musicoloog, componist en organist. Zijn prominente status werd in 1888 zichtbaar doordat hij zich sinds dat jaar

"sir" mocht noemen. Een jaar later werd hij "Professor of Music" aan de Oxford University. Tijdens zijn leven was Stainer voornamelijk bekend als componist van keikmuzikale werken. Na zijn dood bleef hij echter vooral bekend vanwege zijn baanbrekend werk als musicoloog.

De melodie van Stainer past wonderlijk goed bij een liedtekst waarin gezongen wordt over een stoet pelgrims die voortschrijdt. Met name de twee achtste noten op de eerste leel in regel 1 en 3 suggereren een statige beweging voorwaarts. De eerste regel eindigt in de dominanttoonsoort (d), die in de tweede regel bevestigd wordt. De derde regel is gelijk aan de eerste, maar staat een toon hoger. Fraai is vooral de halve toonsafstand (b-c) tussen de vierde en

459 Door de nacht van strijd en zorgen
Igennem nat og traengsel

Love divine John Stainer 1840-1901

r Door de nacht van strijd en zor-gen
schrijdt de stoet der pelgrims voort,
vol ver-lan-gen naar de mor-gen,
waar de he-mel hen ver-hoort.

vijfde noot. Dat dit in het eerste couplet samenvalt met het woord "verlangen" is een zeer gelukkig huwelijk tussen woord en loon. Als indicatie voor het tempo kan men MM X4 voor de kwartnoot aanhouden. Men lette er ook op dat de slag tussen de coupletten doorloopt. Organisten kunnen dit realiseren door de slotnoot van elk couplet drie kwarttellen aan

te houden, vervolgens één kwartlel rust, waarna het volgende couplet ingezet kan worden. Wanneer zo gezongen en begeleid wordt, is het uiteraard al helemaal geen enkel probleem om alle acht strofen te zingen.

Dr. J. Smelik is musicoloog/hymnoloog en woont in Zuidhorn

**Uw kerk
Beter
verzekerd!**

**optimale dekking
minimale premie**

Postbus 500, 5240 AM Rosmalen, www.donatus.nl

Verzekeren van kerken en kerkelijke gebouwen is ons vak. Al **generaties lang**. Als onderlinge verzekeringsmaatschappij houden we de premies laag. Sterker nog, we restitueren zelfs 50% (!) Is uw kerk nog niet door Donatus verzekerd? Vraag dan vandaag nog vrijblijvend een offerte aan.

donatus
tel. 073-5221700